

**Arkeologiska utgrävningar
inom Arjeplog sn,
Lappland, 1994**

Rapport 8

Silvermuseet
1995

Silvermuseet
Torget
930 90 Arjeplog

Tel: 0961-61290

www.silvermuseet.se

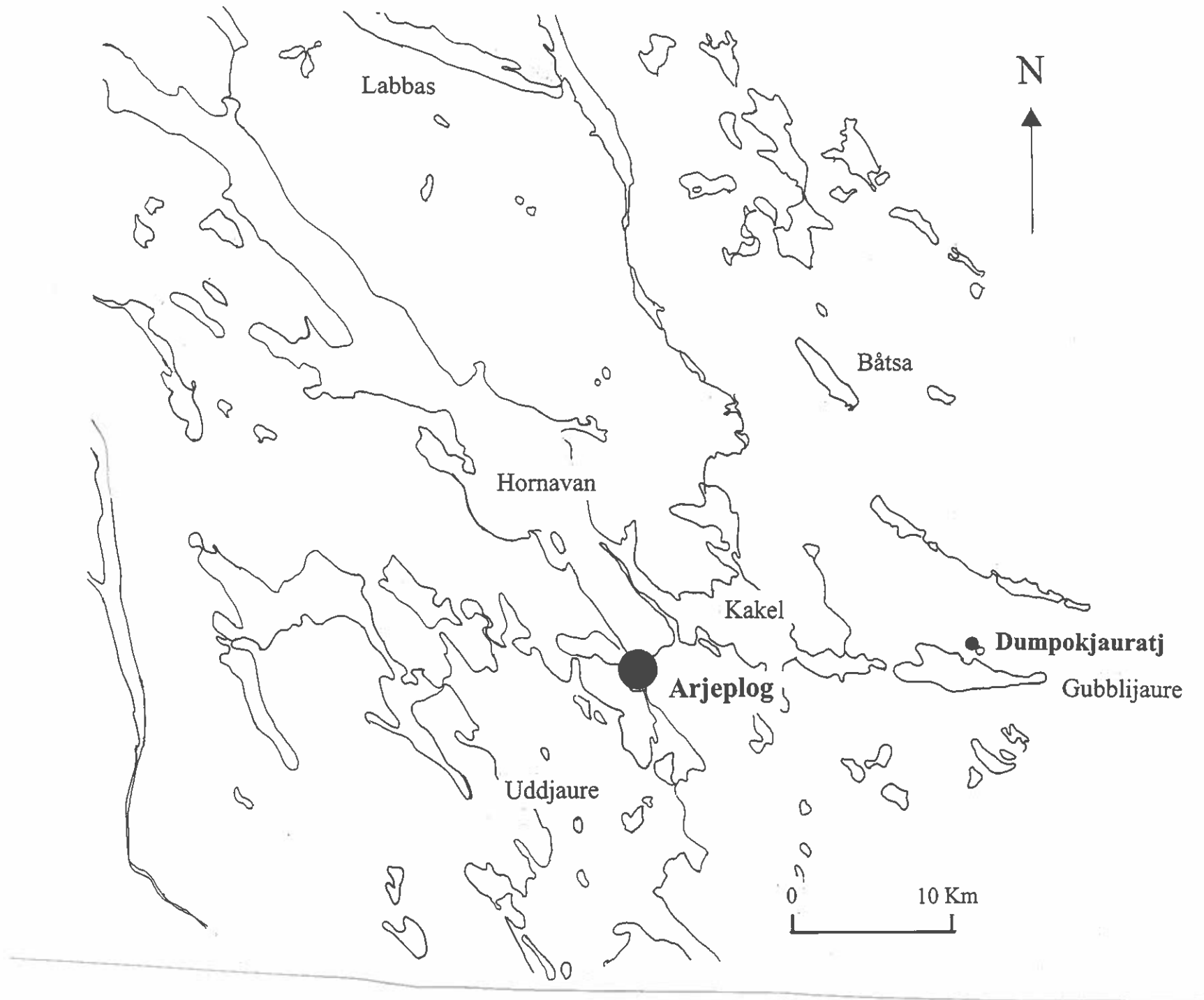
© Silvermuseet

Tryck: Silvermuseet, Arjeplog 1995

Rapport Silvermuseet

ISSN 1101-2900

1. Arkeologiska utgrävningar vid Dumpokjauratj, Arjeplog sn, Lappland, 1994 (Lars Liedgren)	2
1.1 Inledning.....	2
1.2 Syfte och målsättning.....	2
1.3. Undersökningsmetodik.....	2
1.4. Undersökningsresultat.....	3
1.5. Sammanfattande diskussion.....	3
1.6. Referenser.....	4
1.7. Tekniska och administrativa uppgifter.....	4
1.8. Bilagor.....	5
1.8.1. Beskrivning av undersökningsområdet.....	5
1.8.2. Utgrävning av Rn 1-3.....	5
1.8.3. Anläggningsbeskrivningar.....	7
1.8.4. Förteckning över fynd och prover.....	8
1.8.5. Planer och profiler.....	12
1.8.6. Bilder.....	13
2. Arkeologisk utgrävning av fångstgropar i Jutis, Raä 1011, Arjeplog sn, Lappland (Lars Liedgren)	18
2.1. Inledning.....	18
2.2. Syfte och målsättning.....	18
2.3. Undersökningsmetodik.....	18
2.4. Undersökningsresultat.....	19
2.5. Sammanfattande diskussion.....	19
2.6. Referenser.....	19
2.7. Tekniska och administrativa uppgifter.....	19
2.8. Bilagor.....	20
2.8.1. Beskrivning av undersökningsområdet.....	21
2.8.2. Utgrävning av tomtningsliknande anläggning, Raä 1011:3.....	21
2.8.2.1. Anläggningsbeskrivning.....	21
2.8.3. Utgrävning av fångstgrop, Raä 1011:5.....	22
2.8.4. Förteckning över prover.....	22
2.8.5. Planer och profiler.....	23
2.8.6. Bilder.....	27
3. Arkeologiska undersökningar vid polcirkeln, Stuorsavon, Arjeplog sn, Lappland, 1994 (Ingela Bergman)	32
3.1. Inledning.....	32
3.2. Syfte och målsättning.....	32
3.3. Undersökningsmetodik.....	32
3.4. Undersökningsresultat.....	34
3.5. Sammanfattande diskussion.....	34
3.6. Referenser.....	34
3.7. Tekniska och administrativa uppgifter.....	34
3.8. Bilagor.....	35
3.8.1. Beskrivning av undersökningsområdet.....	35
3.8.2. Anläggningsbeskrivningar.....	35
3.8.3. Förteckning över fynd och prover.....	37
3.8.4. Teckenförklaringar.....	40
3.8.5. Figurer.....	41
3.8.6. Bilder.....	43

1. Arkeologiska utgrävningar vid Dumpokjauratj, Arjeplog sn, Lappland, 1994

1.1. Inledning

Landhöjningstakten i Norrlands kustområde är varierande. Den är störst i norra Ångermanland för att sedan minska mot norr och söder. Ett likartat förhållande råder i en öst-västlig gradient, dvs. landhöjningstakten är lägre i väster. Denna olikhet i landhöjningsförlopp har i liten grad uppmärksammats inom det arkeologiska forskningsfältet sedan Knut Tinnbergs och Axel Bagges dagar (se Bergman 1995:14 ff).

Den omedelbara följderna av olikheten i landhöjningsförlopp är bl a. att strandlinjerna förändras i långsträckta sjöar. På sikt får den sk. "tippningen", effekten att boplatser som ligger i sjösystemens östliga delar hamnar högre och högre upp i förhållande till vattenspegeln. Det motsatta inträffar vid de västliga delarna. Här hamnar så småningom boplatserna under vattenytan. Tippningen kan vara en faktor som bidragit till den relativt ringa förekomsten av mesolitiska boplatser i inlandet.

För att testa en hypotes om tippningseffekterna i Arjeplog genomfördes 1986 en provinventering i de SV delarna av Skellefteälvens källområden. Arbetet inriktades på området kring Gubblijaure (Bergman 1993).

Vid inventeringarna påträffades tre olika lokaler i anslutning till den grunda och gytjtiga sjön Dumpokjauratj. Två utgjordes av boplatser av stenålderskaraktär varav en markerades av skörbränd sten, kvartsavslag, en skrapa samt brända ben. På en av boplatserna påträffades, förutom skörbränd sten, även en bit av ett nordbottniskt redskap av grönsten. Den tredje lokalen var en skärvstensförekomst.

Lokalerna är belägna 150-400 m från sjöns NÖ strand. I anslutning till de påträffade lokalerna fanns ställvis tydliga äldre strandlinjer markerade. Av den anledningen antogs boplatserna tillhöra ett gammalt skede och inte höra samman med ett utnyttjande av sjön Dumpokjauratj.

1.2. Syfte och målsättning

Undersökningarna vid Dupokjauratj ingår i Silvermuseets forskningsprogram för att fördjupa kunskapen om fornlämningar och fornlämningsmiljöer i inlandet och särskilt inom Arjeplogs socken.

Det specifika syftet med utgrävningarna vid Dumpokauratj var att datera en av boplatserna, samt att få fram material som kan ge ett tolkningsunderlag för boplatsernas kulturella kontext.

Med utgångspunkt i ovanstående utvaldes den lokal där det påträffats mest förhistoriska boplatssindikationer och där också den gamla strandlinjen var tydligast.

1.3. Undersökningsmetodik

Viktigt för undersökningen var att fastställa boplatssens nivå över havet. Detta genomfördes genom avvägning av fast fix vid norra delen av Gubblijaure (440,11 m öh) därefter nivelleringsståg till lokal fix på boplatserna vid Dumpokjauratj.

Med utgångspunkt i avvägningen framgick att Dumpokjauratj yta (2/8) var belägen 430,27 m öh, dvs. endast 14 cm över Gubblijaures yta denna dag. Strandhaket (där vattenytan en gång kan antas ha legat) avvägdes till 431,89 m öh och fix sattes på stubbe (se översiktskarta) till 433,57 m öh.

Ett fristående koordinatsystem stakades i N-S och en rektangulär yta om 15x2 m (Ö-V) avgränsades. Ytan lades längs en tydlig strandterrass innefattande de rikligare förekomsterna av skörbränd sten. Ytan avvägdes i varje meterkoordinat, före utgrävningen, samt fotograferades och beskrevs. Därefter avtorvades ytan för hand. Utgrävningen gjordes i metriska lager där varje lager omfattade ca 0,1 m. Vad gäller Rn 2-3 undersöktes endast de partier som uppvisat någon form av fynd i Rn 1. Ytorna fotograferades och ritades i plan. Profiler ritades för två av anläggningarna.

Samtlig skörbränd sten räknades och vägdes för varje meterruta och lager. All jord sållades med sållduk med 3-4 mm maskstorlek. Fynd påträffade *in situ* mättes in på plan och avvägdes. Fynd påträffade i sållen hänfördes till lager och ruta (koordinat i SV-hörnet).

1.4. Undersökningsresultat

Inom de upptagna ytorna påträffades tre anläggningar (A 1-3). En var en kokgrop (A 1). I botten på denna var ett kollager där det delvis gick att fastställa riktningen på träets fibrer. Ovanpå kollageret fanns ett kompakt lager med skörbränd sten. Ovanpå detta var ett mycket tjockt lager blekjord vilket visar att anläggningen var mycket gammal. I samband med anl påträffades inga andra fynd än kol och skörbränd sten.

Den andra anläggningen (A 2) var en rundad härd, markerad av sotbrun-mörkbrun jord med inlag av skörbränd sten. Anläggningen föreföll delvis söderplockad, troligen under förhistorisk tid.

Den tredje anläggningen (A 3) var en rundad härd markerade av flammigt rödbränd och sotblandad jord med inslag av skörbränd sten. I och i samband med denna anläggning påträffades huvudparten av artefaktfynden och fynden av brända benfragment.

Stenmaterialet från boplatsen är varierat och i regel av bra råmaterial, kvarts dominerar. Totalt påträffades över 100 avslag av kvarts och kvartsit, sju hela eller delar av skrapor, 11 restprodukter av i huvudsak kvarts, en rundkärna av ljusgrå kvartsit, en kniv? av ljus kvartsit samt någon bit bränd skiffer.

Totalt påträffades drygt 350 fragm. brända ben varav huvudparten framkom i Rn 2. Sammantaget registrerades drygt 450 kg skörbränd sten. Huvudparten av den skörbrända stenen förekom i samband med kokgropen (A 1), drygt 290 kg.

Fyndmaterialet från boplatsen vid Dumpokjauratj överensstämmer väl med fyndmaterialet från det äldsta kulturlagret på Döudden, i Arjeplog socken (3900-5200 f. Kr). De äldsta daterade anläggningarna i Norrbotten och Västerbottens inland härrör från gropanläggningar med kol och skörbränd sten, liknande den vid Dumpokjauratj. Kol från kokgropen vid Dumpokjauratj ger en kalibrerad datering till ca 6500 f. Kr. Denna datering överträffar den tidigare äldsta dateringen från Döudden med ca 1300 år (jfr Bergman 1995). Om alla anläggningar och fynd är lika gamla går ej att avgöra i dag.

1.5. Sammanfattande diskussion

De arkeologiska utgrävningarna vid Dumpokjauratj har gett ett starkt stöd åt tippningsteorin, dvs. att de äldsta boplatserna, från mesolitisk tid, bl a kan återfinnas vid gamla strandlinjer i de större sjösystemens östra delar. Dessa boplatser är att finna på högre nivåer i förhållande till nuvarande vattenspiegel än boplatser från yngre tid. Förhållandet implicerar också att de sjöar som är måttligt dämnda, där ofta stora delar av de yngre boplatserna har förstörts av dämningen, fortfarande kan ha kvar mesolitiska boplatser som inte skadats.

Resultaten från Dumpokjauratj indikerar vidare att stor hänsyn måste tas till de förändringar som skett i landskapet sedan inlandsisen avsmält fram till i dag, vid framtida inventeringar inom detta samt motsvarande områden i inlandet i övre Norrland.

1.6. Referenser

- Bergman, I. 1988. Rapport över kulturhistoriska inventeringar och utgrävningar vid Rackträsk, Arjeplogs socken, Lappland. *Rapporter över kulturhistoriska undersökningar inom Arjeplog socken 1988*. Silvermuseet, rapport 1:1-12.
- Bergman, I. 1993. Rapport över inventering vid Gubblijaure, Arjeplogs sn, Lappland, 1986. *Rapporter över kulturhistoriska undersökningar vid Gubblijaure, Stora Mattaure samt Padje-Måskejaure, Arjeplog socken, Lappland*. Rapport 5 Silvermuseet, 1993:1-8.
- Bergman, I. 1995. *Från Döudden till Varghalsen. En studie av kontinuitet och förändring inom ett fångstsamhälle i övre norrlands inland, 5200 f. Kr-400 e. Kr*. Studia Archaeologica Universitatis Umensis 7. Umeå.
- Liedgren, L. 1988. Utgrävningar av fornlämningar vid Gullsvuoppe, Kakel, Arjeplogs sn. *Rapporter över kulturhistorisk undersökningar inom Arjeplog socken, 1988*. Silvermuseet, rapport 1:59-90.

1.7. Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut: 1994-05-31 (Dnr 220-6891-94).

Utförandetid: 1994-07-25-1994-08-05.

Finansiering: Arbetet bekostades av Silvermuseet (antikvarie) samt Arjeplogs kommun (ungdomsarbetare).

Tidsåtgång: Fältarbete för arbetsledare 10 arbetsdagar, fältarbete för övrig personal 20 arbetsdagar. Rapporttid 10 arbetsdagar.

Personal: Undersökningsledare har varit antikvarie Lars Liedgren Silvermuseet.. Vid utgrävningarna har dessutom deltagit två ungdomsarbetare från Arjeplogs kommun: Robert Lestander samt Daniel Öberg.

Koordinatsystem: Fristående lokalt koordinatsystem.

Höjdsystem: Lokal fixpunkt avvägd mot fixpunkt angiven på topografisk karta.

Fornlämningens läge: 66° 4' 30 sek lat, 18° 22' 00 sek long.

Undersökt yta: 34 m².

Analys: ¹⁴C-analys.

Datering: 7660 BP, kalibrerat ca 6500 f. Kr.

Fyndens förvaring: Silvermuseet.

1.8. Bilagor

1.8.1. Beskrivning av undersökningsområdet

Den grunda sjön Dumpokjauratj är belägen norr om Gubbljåure. Via Lulepotten och Kakel har Gubbljåure förbindelse med Hornavan i väster, sjöar som tillhör Skellefteälvens vattensystem. Nivåskillnaden mellan Hornavan och Gubbljåure var ca 5 m före dämningen av Horavans vattenspegel.

Gubbljåure har under ett mycket tidigt skede av utvecklingen haft en avrinning mot öster, troligen under istidens avslutningsfas. I dag syns detta gamla lopp i form av uttorkade och renspolade älvfåror. Sjön Gubbljåure har, till skillnad mot Hornavan, endast varit utsatt för smärre flottningsregleringar.

I Dumpokjauratj västra del mynnar Kvarnbäcken. Från Dumpokjauratj flyter sedan vattnet i lungt lopp ned till Gubbljåure. Området NV och väster om Dumpokjauratj består av mer eller mindre sandiga moränkullar och åssträckningar omgivna av myrlänt och försumpad mark. De tre påträffade boplatserna är belägna på avsatser och krön av dessa kullar. Här och var syns hak vid kullarnas och åsarnas nedre partier. Dessa kan tolkas som gamla strandlinjer.

Området där boplatserna är påträffade har avverkats och markberetts. I de uppkomna markberedningsspåren har boplatsspåren påträffats. Förutom boplatser av stenålderskaraktär har ett antal härdar av samisk karaktär påträffats i samband med Kvarnbäcken, främst på den södra sidan av bäcken.

Den lokal som valdes för utgrävning är belägen på krönet och på sydliga avsatser av en sandig kulle, ca 200 m NV om Dumpokjauratj strand (nr 2, Bergman 1993:3). Vid inventeringarna 1986 påträffades på krönet av kullen ett 10-tal avslag av kvarts (Bergman 1993: fig. 1-2). Skärvsten noterades också på avsatser ned mot myren liksom avslag av kvarts och kvartsit samt brända ben (se fig. På några ställen kunde även en antydning till anläggningar noteras. Markberedningsspår förekom i hela området, endast de som berörde undersökningsområdet har redovisats på karteringen (fig. 1).

1.8.2. Utgrävning av Rn 1-3

Ett fristående kordinatsystem stakades i N-S riktning på den nedersta terrassen. En avlång, 15x2 m stor yta begränsades på strandterrassen täckande huvuddelen av den synliga skörbrända stenen. Några meterrutor ned mot myren sattes också ut. Fix sattes på en stubbe NV om ytan. Denna fick godtyckligt värdet 20.00 m (en avvägning visar 433,57 m ö h). Alla värden på planerna är angivna i förhållande till fixen på stubben.

Efter nedgrävning av Rn 1 (samtliga rutor), ca 0,1 m dj, påträffades tre anläggningar. Dessa benämndes A 1-3 (se beskrivning nedan). Fortsättningsvis undersöktes endast anläggningar samt ytor med fynd (Rn 2-3).

Stenartefakter och brända ben påträffades i huvudsak i samband med en av anl (A 3). Stenmaterialet är varierat och i regel av fint material där kvarts dominerar. Totalt påträffades över 100 avslag av kvarts och kvartsit varav något spånliknande, sju hela eller delar av skrapor varav en av kvartsit och de övriga av kvarts, 11 restprodukter av i huvudsak kvarts, en rundkärna av ljusgrå kvartsit, en kniv? av ljus kvartsit samt någon bit bränd skiffer.

Totalt påträffades drygt 350 fragm. br ben vägande ca 80 g varav huvudparten i Rn 2. Sammantaget registrerades drygt 2000 skörbrända stenar vägande över 450 kg. Huvudparten av den skörbrända stenen påträffades i samband med en kokgrop (A 1), 1300 stenar vägande drygt 290 kg.

Efter undersökningen återställdes de utgrävda ytorna till ursprungligt skick.

Plan över delundersökt stenåldersboplatz
vid Dumpukjauratj, Arjeplog sn
Lappland

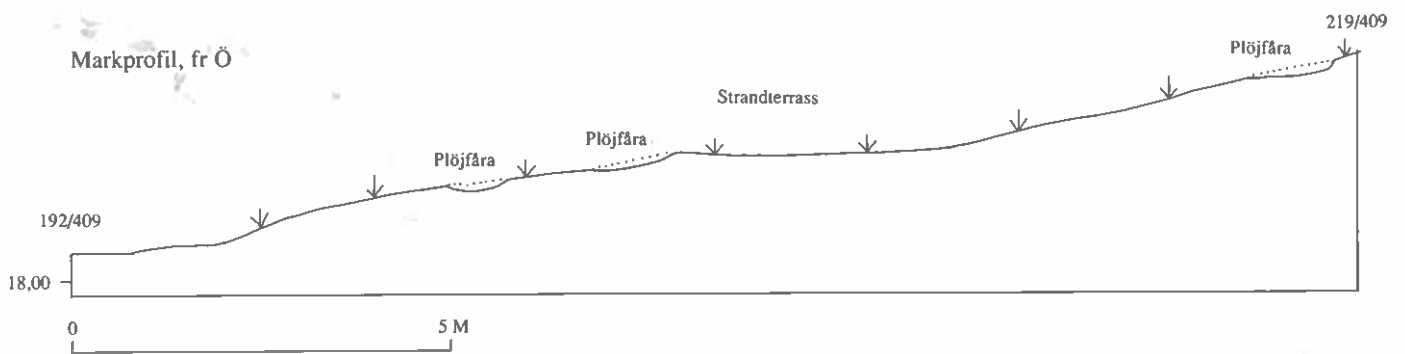
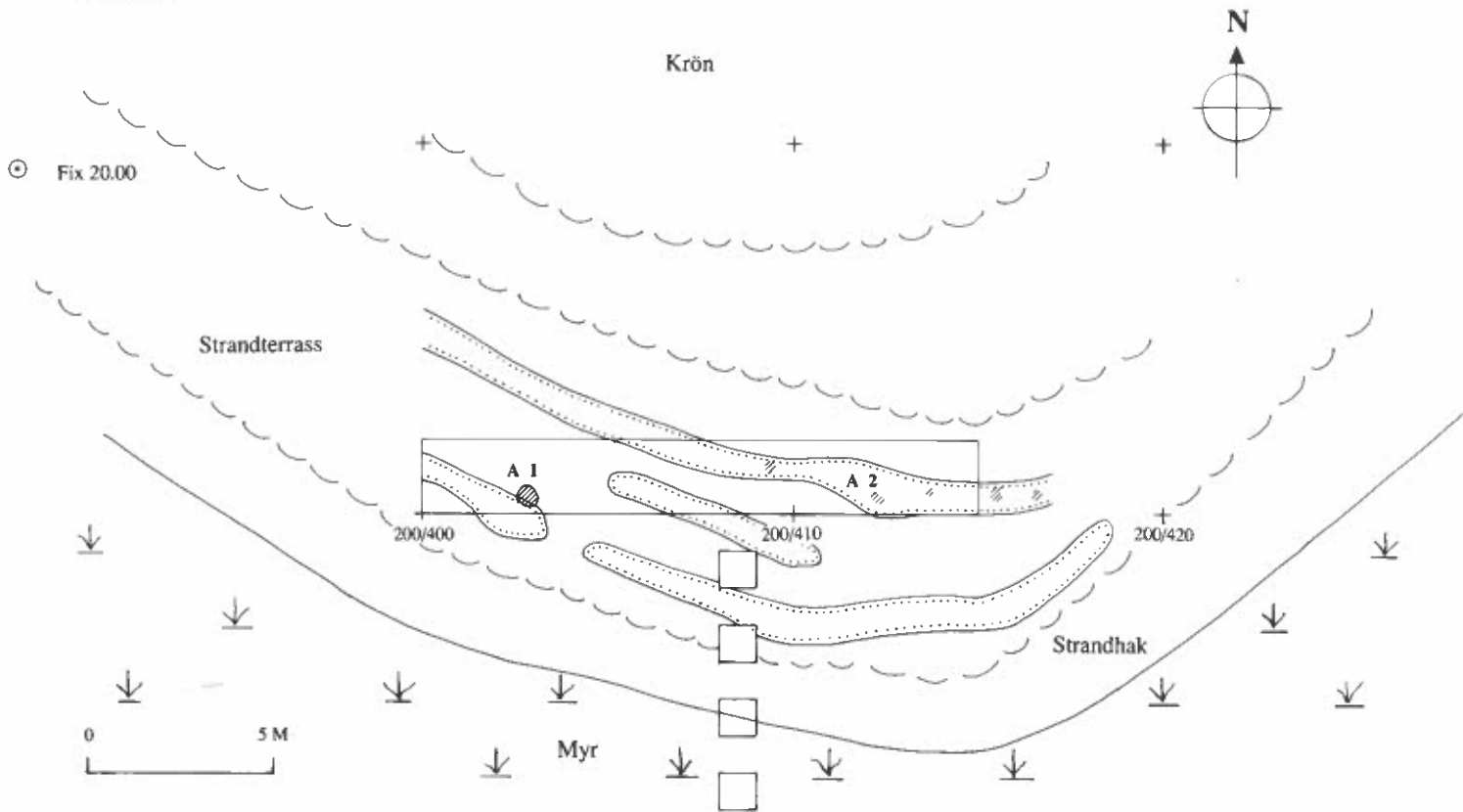

Fig. 1 Undersökningsområdet samt höjdprofil.

1.8.3. Anläggningsbeskrivningar

A1, beskrivning

Syntes i markberedningsspår som en mindre packning av skärvig och skörbränd sten. Inga fynd hade påträffats vid skärvstenen.

Efter nedgrävning av Rn 1 framkom en närmast oval, 1,6x0,9 m st (NÖ-SV) tät-gles packning av 0,05-0,2 m st skärviga och skörbrända stenar. Jorden i mellan stenarna var svagt brunfärgad med inslag av kol, främst i de NÖ delarna. Öster om anl var ett område med blekjord. Här förekom även några skörbrända stenar. Anl föreföll störd av markberedning i ytan vilket också bekräftades vid den fortsatta utgrävningen. Inga andra fynd än kol och sot påträffades i Rn 1.

Efter nedgrävning av Rn 2 framträdde anläggningen tydligare. Anl framstod nu som närmast oval, 1,6x1,4 m st (N-S). I centrum fanns en tät-gles packning av 0,05-0,25 m st skärviga och skörbrända stenar liggande i vit blekjordsfärgad sand med inslag av kol. I kanterna var sanden flammigt rödbrun med varierande inslag av kol och sot. Inga andra fynd än kol och sot påträffades i detta lager.

Efter borttagande av stenpackningen och nedgrävning av profiler framkom följande: Anläggningen visade sig ha ett något oregelbundet bottenplan i längdaxeln och svagt skålat i breddaxeln. Den svagt färgade jorden, som markerade anl i Rn 1, visade sig vara jord som påförts i samband med markberedning. Under detta lager var ett 0,15-0,2 m tj lager med vitaktig blekjord. Stenpackningen i anl var intill 0,25 m tj. I botten framträdde ett kol- och sotlager.

Ställvis var det möjligt att följa fiberriktningen i det förkolnade träet. Huvudriktningen var NV-SÖ men virket låg även åt andra håll. Uppenbarligen har virket under förhistorisk tid varvats i olika riktningar i gropan. Detta sätt att varva virke har även noterats i kokgroparna från järnålder och medeltid (jfr Bergman 1988, Liedgren 1988). Från den kolade veden togs ett antal ¹⁴C-prover samt även vedprover. Troligen är veden från lövträd.

Totalt påträffades i gropan drygt 290 kg sten varav huvudparten var skärvig och skörbränd. Inga stenartefakter eller brända ben fanns i eller i anslutning till anläggningen.

Den kraftiga blekjordsbildningen i anl antydde vid utgrävningstillfället att dateringen var mycket gammal. En datering av kol i bottenkolet (¹⁴C-prov nr 13) ger med kalibrering en datering till mesolitisk tid, ca 6500 f. Kr.

A 2, beskrivning

A 2 var före utgrävningen markerad av en mindre koncentration av skörbränd sten i en markberedningsfåra. Efter nedgrävning av Rn 1 framkom en rundad, ca 0,8 m st, sotbrun-mörkbrun färgning med inslag av kolbitar och spridda mindre stenar.

I profil visade sig anl endast vara intill 0,12 m dj (bottenplan ca 0,25 m under torvytan). I färgningen fanns antydde band av sot och kol (se profil). I anslutning till anl påträffades inga andra fynd än kolbitar och skörbränd sten. Ca 30 kg skörbränd sten vägdes från rutorna kring anl. Anl har troligen varit en härd men skadats, kanske redan under förhistorisk tid?

A 3, beskrivning

Anl markerades för undersökningen av spridda skärviga och skörbrända stenar. I detta område hade också ytfynd plockats under 1986 års inventering.

Vid utgrävning av Rn 1 framkom ett rundat område, ca 0,8 m i diam, av flammigt rödbränd-sotblandad jord med inslag av humus och kolbitar. I rutorna i samband med anl påträffades ca 40 kg skörbränd sten. I anslutning till denna färgning framkom huvudparten av alla stenartefakter samt även brända ben (se spridningskarta över de numrerade fynden). Anl har troligen utgjort en härdplats.

Ca 1 m väster om A 3 var ytterligare en rundad svagt antydd brun färgning.

1.8.4. Förteckning över fynd och prover

Fynd Rn 1

- 200/403 Träkol, 5,0 g.
 200/405 Br ben, 1 fragm., 0,05 g.
 200/407 27 avslag av ljus kvarts, 9,6 g.
 200/408 F. 3 Restprodukt (kärna?), ljus kvarts, 1,3 g, koord. 200,3/408,15, höjd 19,48 m.
 200/408 F. 4 En restprodukt, del av rundkärna, ljusgrå och tät kvartsit, 11,5 g, koord. 200,62/408,12, höjd 19,53 m.
 200/408 F. 5 Ett avslag av ljus kvarts, 0,6 g, koord. 200,72/408,34, höjd 19,55 m.
 200/408 F. 30 En skrapa av ljus, tät kvartsit, 18 x 20 x 7 mm, 2,9 g
 En skrapa av rosenkvarts, 21x20x9 mm, kraftigt nött vid retuscher, 3,55 g.
 200/408 F. 31 En skrapa, del av (ca halva kvar), ljus kvarts, 3,95 g.
 En skrapa, del av (ca halva kvar), rökkvarts, 2,85 g.
 200/408 Två restprodukter, rosenkvarts, 6,45 g.
 19 avslag av ljus kvarts, 5,55 g.
 Ett avslag av ljusgrå kvartsit.
 200/409 F. 8 En bit ljus kvartsit, tät, med en sida med spår av retuscher. Denna sida även med spår av nötning, koord. 200,8/409,64, höjd 29,56 m.
 200/409 En skrapa?, ljus kvarts, 2,35 g.
 Två avslag, ljusgrå kvartsit, 1,4 g.
 15 avslag, ljus kvarts, 5,5 g.
Br ben, 11 fragm., 2,45 g.
 200/410 Ett avslag, ljusgrå kvartsit, 7,35 g.
 En restprodukt, ljus kvarts, 1,8 g.
 200/411 Träkol, 5,4 g.
 200/414 Ett avslag av ljus kvartsit, 1,3 g.
 201/407 F. 6 En skrapa?, ljus kvarts, 12 g, koord. 201,16/407,80, höjd 19,52 m.
 201/407 F. 7 Ett avslag av ljus kvarts, 0,7 g, koord. 201/407,85, höjd 19,55 m.
 201/407 En skrapa?, tät rosenkvarts, förefaller kraftigt nött, 6,5 g.
 Två avslag, ljus kvarts, 0,25 g.
 Ett avslag (spånliknande), kvartsit infärgad av järnutfällning, 0,15 g.
Br ben, 1 fragm., 0,95 g.
 201/408 F 1 Ett avslag, kvarts (inslag av rosenkvarts), 4,4 g, koord. 201,95/408,25, höjd 19,62 m.
 201/408 Br ben, 60-tal fragm., 20,4 g.
 201/409 F. 2 En bit ljus kvarts, 1,2 g, koord. 201,95/408,25, höjd 19,63 m.
 201/409 F. 9 Ett fragm. br ben, 0,3 g, koord. 201,10/409,35, höjd 19,55 m.
 201/409 F. 10 Ett avslag av ljus kvartsit, 0,8 g, koord. 201,04/409,60, höjd 19,56 m.
 201/409 F. 11 Br ben, 2 fragm., 0,9 g, koord 201,45/409,04, höjd 19,54 m.
 201/409 F. 12 Br ben, 1 fragm., 0,6 g, koord 201,90/409,40, höjd 19,57 m.
 201/409 F. 13 Br ben, 1 fragm., 0,8 g, koord. 201,92/409,43, höjd 19,58 m.
 201/409 Två avslag av ljusgrå kvartsit, 2,15 g.
 Tre avslag av ljus kvarts, 0,3 g.
Kol, 2 bitar, 0,8 g.
Br ben, ca 55 fragm., 8,6 g.
 201/410 Två avslag, kvartsit, bränt?, 0,4 g.
 201/412 Ett avslag?, kvarts, 0,15 g.

Fynd Rn 2

- 200/407 En restprodukt, kvarts, infärgad, 0,45 g.
- 200/408 F. 14 Ett avslag, ljus kvarts, 2,8 g, Koord 200,58/408,10, höjd 19,49 m.
- 200/408 F. 15 En skrapa (rundskrapa), av ljus nästan glasartad kvarts, 20x20x9,5 mm, koord. 200,35/408,27, höjd 19,47 m.
- 200/408 F. 16 En bit ljus kvarts, 0,4 g., koord. 200,28/408,91, höjd 19,43 m.
- 200/408 F. 17 Br ben, 2 fragm., 1,8 g, koord 200,94/408,45, höjd 19,52 m.
- 200/408 En del av skrapa, ljus kvarts, 1,85 g.
En restprodukt, ljus kvartsit, 1,15 g.
En restprodukt, ljus kvarts, 1,15 g.
15 avslag av ljus kvarts, 4,8 g.
Br ben, 50-tal fragm., 13,45 g.
- 200/409 F. 19 Ett avslag av ljusgrå tät kvartsit, 4,15 g, koord. 200,30/409,15, höjd 19,46 m.
- 200/409 Ett avslag av ljusgrå kvartsit, 2,35 g, koord. 200,48/409,18, höjd 19,45 m.
- 200/409 F. 21 Ett avslag av ljus, mycket tät kvarts, delvis med retuscher?, 3,1 g, Koord. 200,57/409,31, höjd 19,47 m.
- 200/409 F. 22 Ett avslag med bruksretusch (kniv), ljus kvartsit, färgad av järnutfällning, 5,75 g, koord. 200,80/409,30, höjd 19,50 m.
- 200/409 F. 23 En bit ljus kvartsit, 0,8 g, koord. 200,71/409,45, höjd 19,50 m.
- 200/409 F. 24 Ett avslag av ljus kvartsit, 0,15 g, koord. 200,39/409,45, höjd 19,49 m.
- 200/409 F. 25 En restprodukt, ljus kvarts, 1,3 g, Koord. 200,17/409,63, höjd 19,50 m.
- 200/409 F. 26 En restprodukt, ljus kvarts, 1,15 g, koord 200,47/409,64, höjd 19,50 m.
- 200/409 F. 27 Br ben, 1 fragm., 0,7 g, koord 200,55/409,90, höjd 19,48 m.
- 200/409 F. 28 En bit bränd skiffer, 3,8 g, koord 200,18/409,82, höjd 19,51 m.
- 200/409 F 32 En skrapa, ljus kvarts, 3,4 g.
- 200/409 Tre restprodukter, ljus kvarts, 5,45 g.
Två avslag av ljusgrå kvartsit, 3,25 g.
Två avslag av ljus kvarts, 1,15 g.
Kolbitar, 11,45 g.
Br ben, 7 fragm., 0,9 g.
- 201/407 F. 29 Ett avslag av ljusgrå, tät kvartsit, svagt infärgad av järnutfällning, 8,95 g, koord. 201,16/407,65, höjd 19,45 m.
- 201/407 Ett avslag med retuscher, ljus kvarts, 0,25 g.
- 201/408 F. 18 Br ben, 16 fragm., 4,7 g, koord. 201,58/408,75, höjd 19,49 m.
- 201/408 Tre bitar ljus kvarts, 1,0 g.
Br ben, 28 fragm., 13,3 g.
- 201/408 Br ben, ett 50-tal fragm., 3,2 g, från makrofossilprov nr 1, vattensållat.
- 201/409 Tre avslag kvarts, 3,75 g.
Br ben, ca 100 fragm., 7,8 g.

14C-prover

1. Utgår.
2. A 3, prov i brun-rödbrun jord med inslag av kol och sot, koord 201,3/408,8, 19,49 m, kol, 0,15 g.
3. A 1, koord 201,40/403,25, höjd 19,60-19,52, kol, 0,65 g.
4. Utgår.
5. A 2, prov i östra kanten av anl, i mörkbrun jord, koord 200,4/411,95, höjd ca 19,30-19,28 m öh, kol, 0,8 g.

6. A 2, prov i sotigt band mot botten av anl, koord 200,45/411,85, 19,28 m, kol, 0,8 g.
7. A 1, koord. 201/404,2, höjd 19,26-10,23 m, kol, 1,1 g, i kant av blekjordsbildning och mörkare fyllningsjord (se plan Rn 2).
8. A 1, koord 201,4/404,1, höjd 19,31-19,28. kol, 1,05 g, i mörkare fyllningsjord (se plan Rn 2).
9. A 1, koord 201,1/402,85, höjd 19,30-19,28, kol 2,1 g, i svagt färgad fyllningsjord (se plan Rn 2).
10. A 1, i östra kanten av anl, bottenplan (se profil C-D), kol, 3,05 g.
11. A 1, i botten av gropen (se plan över förkolnade stockar), kol, 8,85 g.
12. A 1, i botten av gropen, västra delen (se profil C-D), kol, 0,8 g.
13. A 1, i botten av gropen, mittparti (se profil A-B), kol, 6,1 g (kvarvarande kol 5,1 g). Delar av provet insänt för datering till Tandem-acceleratorlaboratoriet. datering Ua-4667, 7660 BP±70, kalibrerat värde med ett sigma 6560-6438 BC.

Vedprover

A 1, prov A-F, fem prover (se plan på förkolnade stockar i botten av anl).

Övriga prover

A 2, SÖ halvdelen, träkol, vattensållat samt två påsar med vattensållat sand och grus.

A 1, jordprov i botten av anl, vattensållat.

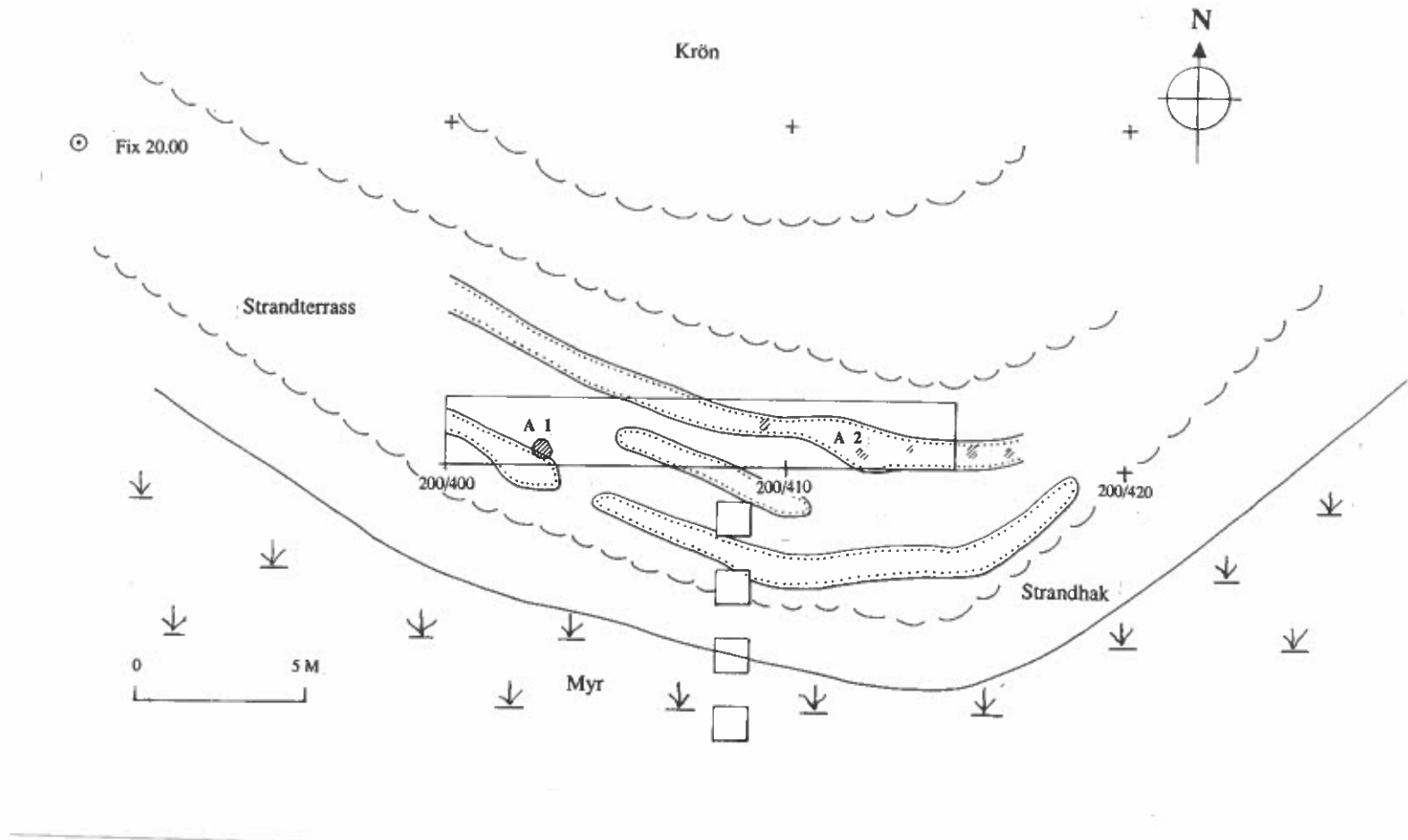
A 1, Rn 2, kol från rutorna 200/402-404, 201/402-404, totalt sex påsar.

Fynd av skörbränd sten

Ruta	Antal Rn 1	Vikt Rn 1	Antal Rn 2	Vikt Rn 2	Antal Rn 3	Vikt Rn 3
200/400	0	0	-	-	-	-
200/401	1	0,4	-	-	-	-
200/402	7	0,5	34	27,7	61	29,1
200/403	28	1,4	239	45,6	390	75,8
200/404	31	1,5	26	1,0	11	12,2
200/405	22	0,6	-	-	-	-
200/406	5	0,5	-	-	-	-
200/407	5	0,4	38	7,4	-	-
200/408	47	3,0	49	7,6	-	-
200/409	18	2,8	44	14,5	-	-
200/410	20	1,6	-	-	-	-
200/411	80	9,5	-	-	-	-
200/412	38	3,6	-	-	-	-
200/413	12	0,6	-	-	-	-
200/414	2	0,3	-	-	-	-
201/400	0	0	-	-	-	-
201/401	0	0	-	-	-	-
201/402	1	0,5	8	5,4	15	4,7
201/403	2	0,1	42	6,9	473	96,5
201/404	6	0,2	11	0,35	-	-
201/405	4	0,8	-	-	-	-
201/406	2	0,2	-	-	-	-
201/407	29	2,3	18	3,8	-	-
201/408	27	4,6	24	5,1	-	-

201/409	36	1,7	18	2,5	-	-
201/410	24	3,0	-	-	-	-
201/411	98	15,4	-	-	-	-
201/412	18	1,2	-	-	-	-
201/413	16	0,75	-	-	-	-
201/14	0	0	-	-	-	-
Summa:	579	57,45	551	127,85	950	267,6

Plan över delundersökt stenåldersboplats
vid Dumpukjauratj, Arjeplog sn
Lapland

1.8.7. Bilder

Bild 1 Vy från krön av kullen mot Dumpokjauratj. Foto av Lars Liedgren, fr NNV, 1994.

Bild 2 Vy mot den delundersökta boplaten vid Dumpokjauratj. Boplaten till höger i bild. Foto av Lars Liedgren fr SÖ, 1994.

Bild 3 Undersökningsytan före avtorvning, avvägning. Strandhak mot myr i bildens vänstra och övre del. Foto av L. Liedgren fr öster.

Bild 4 Den upptagna ytan efter avtorvning. I ytans mitt är A 1. Foto av L. Liedgren, fr väster, 1994.

Bild 5 Anläggning nr 1, kokgrop, Rn 1. Foto av L. Liedgren, fr öster, 1994.

Bild 6 Anläggning 1, kokgrop, Rn 2. Foto av L. Liedgren, fr öster, 1994.

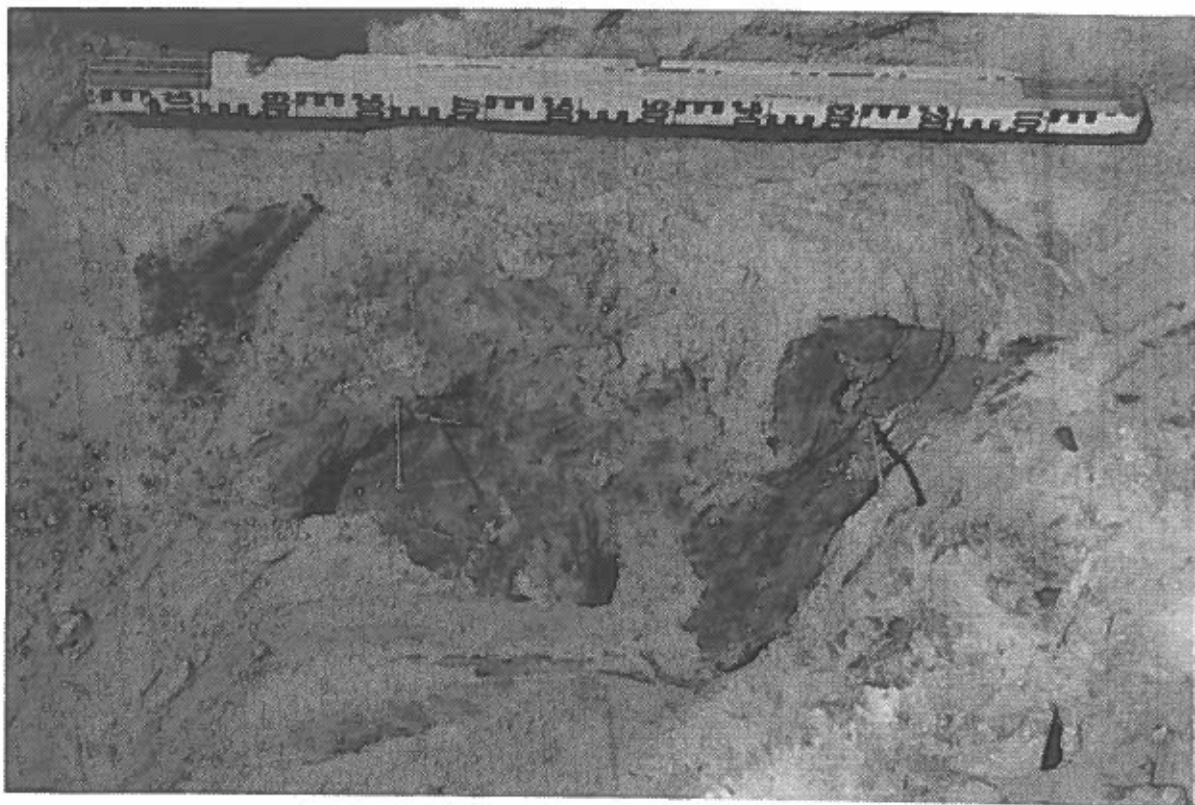
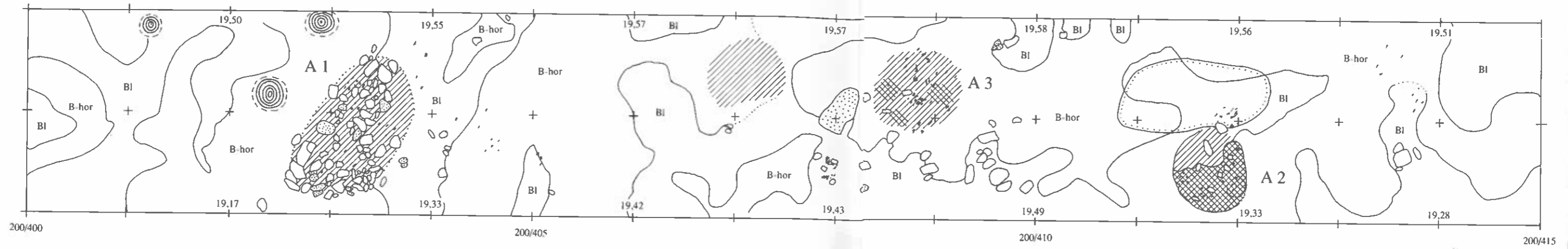
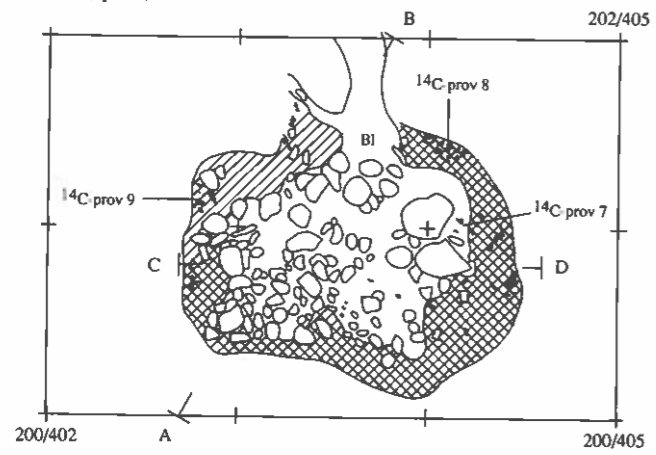

Bild 7 Förkolnade stockar i bottenplan av A 1, kokgrop. Foto av L. Liedgren, från ovan, 1994.

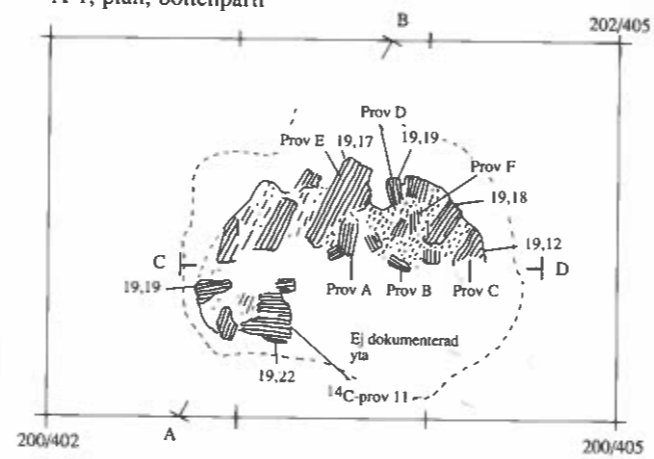
Plan Rn 1

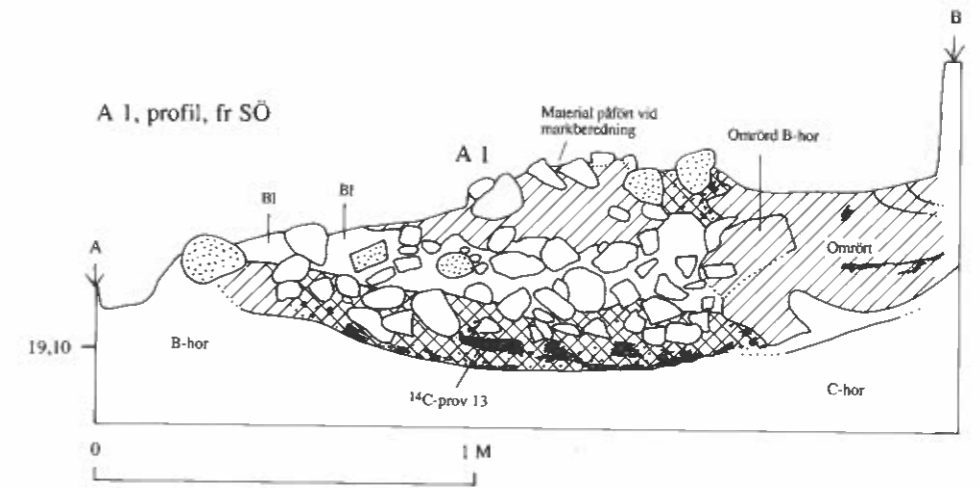
A 1, plan, Rn 2

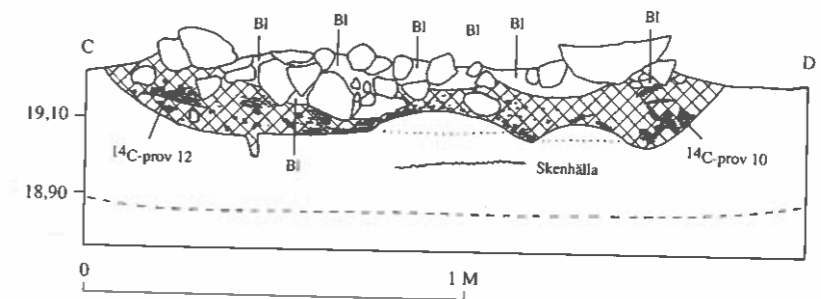
A 1, plan, bottenparti

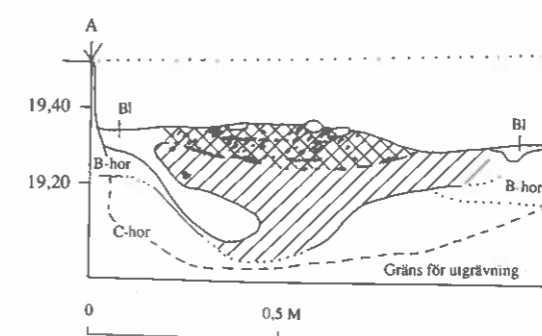
A 1, profil, fr SÖ

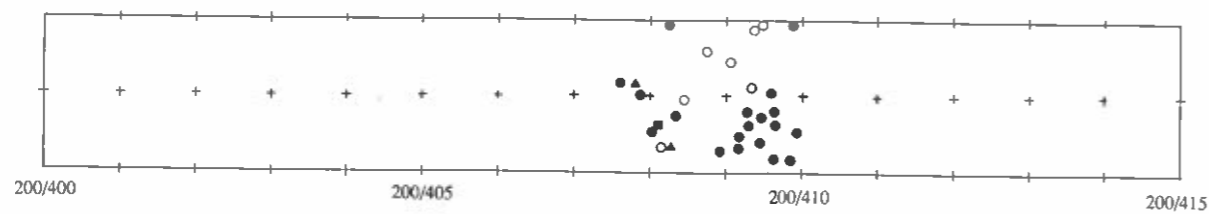
A 1, profil, fr S

Profil A2, fr SV

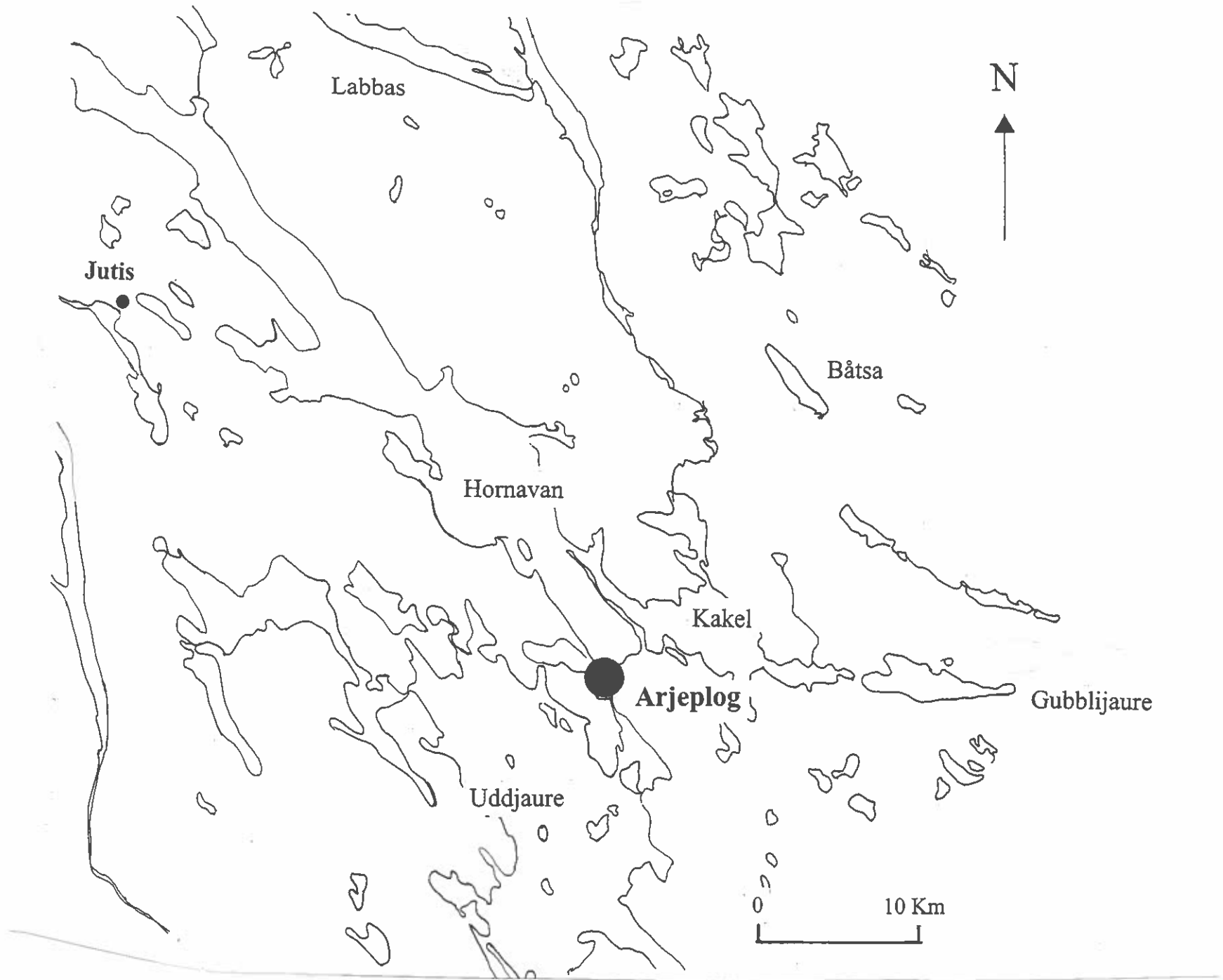

Fördelning av numererade fynd

Teckenförklaring

- Br ben ○
- Avslag ●
- Kärna ■
- Skrapa ▲

2. Arkeologisk utgrävning av fångstgropar i Jutis, Raä 1011, Arjeplog sn, Lappland

2.1. Inledning

Ca 900 fångstgropar är i dag registrerade inom Arjeplogs socken (Bergman 1995). Det verkliga antalet torde vara betydligt större då socknen som helhet ej fått någon systematisk inventering. Till Silvermuseet rapporteras varje år nya uppgifter om förekomster av gropar. En del av dessa tips har kunnat utvärderas. Ofta rör det sig verkligen om nyfunna fångstgropar.

1988 rapporterades (Sten Westerlund, Arjeplog) en förekomst av gropar i Jutis, en by NV om Arjeplog. Platsen besiktigades av Ingela Bergman varvid nio fångstgropar samt två tomtningsliknande anläggningar kunde konstateras (Bergman 1988). Lokalen besiktigades och karterades under 1993 varvid ytterligare fångstgropar, tomtningsliknande anläggningar samt en härd registrerades.

2.2. Syfte och målsättning

Silvermuseets verksamhet innefattar forskning och kunskapsuppbyggnad kring fornlämningar och fornlämningsmiljöer inom Arjeplogs socken. I skogsområdet markeras vanligen den medeltida och förhistoriska bebyggelsen av härdar. I fjällen förekommer sk. "stalotomter", tomtningar som har nedgrävda bottenplan och vallar kring kanten. De ovan nämnda tomtningsliknande anläggningarna i Jutis var därför av intresse. Liknande konstruktioner, sk. "skogstomtningar" hade tidigare noterats inom Jokkmokk socken (Mulk 1995:128f). Även i detta fall i samband med fångstgropar.

Mycket få av fångstgroparna i Norrbottens inland är ännu daterade. För att avhjälpa denna brist driver Silvermuseet och Ajtte ett projekt som syftar till att datera ett antal fångstgropar inom olika miljöer i inlandet.

Syftet med undersökningarna i Jutis var därför att datera en av fångstgroparna samt att utträna karaktären på de tomtningsliknande anläggningarna i samband med fångstgroparna.

2.3. Undersökningsmetodik

Över anl lades två fristående koordinatsystem. Fix sattes godtyckligt på en sten vid en av anl. Denna fick värdet 20,00 m. Alla avvägningar är angivna i förhållande till denna fix.

Anläggningarna karterades, fotograferades, beskrevs samt avvägdes före utgrävning. Torven togs bort för hand. Anläggningarna grävdes i olika rensningsnivåer. Jorden från fångstgropen (Raä 1011:5) sållades ej, däremot jorden från den tomtningsliknande anläggningen (Raä 1011:3).

Fångstgropen delundersöktes genom utgrävning av två motstående kvadranter vilket gav möjlighet till korsprofiler. De två kvadranterna undersöktes ned till steril mark vad gäller fångstgropen. I samband med den tomtningsloknande anl togs större ytor upp innefattande större delen av anl. Hela ytan undersöktes endast t o m Rn 1. I övrigt utgrävdes bara valda delar. Båda anläggningarna återställdes till ursprungligt skick efter utgrävningen.

2.4. Undersökningsresultat

Samtliga påträffade anläggningar i samband med Esmebäcken har beskrivits och getts nummer i Raä:s nummerserie. Anläggningarna har också prickats in på fotokonceptkarta.

Två anläggningar delundersöktes inom Raä 1011, en tomtningsliknande anläggning som påminde om sk. skogstomtningar samt en fångstgrop.

Den tomtningsliknande anläggningen (Raä 1011:3) visade sig vara en fångstgrop. Troligen rör det sig om en påbörjad fångstgrop som aldrig färdigställdes. Anledningen till detta är att man stött på större jordfasta stenblock längre ned i marken som man inte kunnat rubba.

Fångstgropen (Raä 1011:5) var ca 2,5 m l. Breddsnittet var svårare att fastställa, med inrasning ca 2,3 m, men har sannolikt ej överstigit 1,5 m ursprungligen. Djupet var ca 1,4-1,6 m räknat från krön av vallar. Under vallarna påträffades en tydlig gammal markyta med blekjordsbildning. I markytan fanns inget kol eller sot. Kol påträffades inte heller i någon annan del av fångstgropen varför den inte går att datera. Med utgångspunkt i blekjordsbildningen, under vallarna och under torven, är en datering till senneolitikum-bronsålder sannolik.

2.5. Sammanfattande diskussion

De tomtningsliknande anläggningarna som påträffats i Jutis måste med utgångspunkt i den undersökta anl tolkas som antingen mycket starkt inrasade fångstgropar eller kanske troligare som påbörjade men ej färdigställda fångstgropar.

Den undersökta fångstgropen visar att det inom området är svårt att få fram kol både i groparna samt under vallarna. Orsaken kan troligen sökas i vegetationen på platsen som huvudsakligen består av sly omgivet av sumpigare mark. Detta gör att skogsbränder blir sällsynta. Det har tidigare, inom området, observerats att det ofta är svårt att få fram kol från fjällnära fångstgropar.

2.6. Referenser

Bergman, I. 1988. Antikvariska besiktningar 1988. *Rapport 1, Silvermuseet.*
Liedgren, L. 1993. Rapport över arkeologisk delundersökning av fångstgrop vid Rackträsk, Raä nr 402, Arjeplog socken, 1989. *Rapporter över kulturhistoriska undersökningar inom Arjeplog socken, Lappland, 1989-1991.*

2.7. Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut: 1994-05-31, dnr 220-6890-94.

Utförandetid: 1994-08-07-1994-08-13.

Finansiering: Utgrävningarna har beskostats genom Silvermuseets ordinarie anslag. Två ungdomsarbetare har beskostats av Arjeplogs kommun.

Tidsåtgång: Fältarbete, grävningssledare ca 10 arbetsdagar, fältarbete övrig personal ca 30 arbetsdagar. Rapportarbete ca 7 dagar.

Personal: Undersökningsledare har varit Ingela Bergman och Lars Liedgren Silvermuseet. Vid utgrävningarna har deltagit 5-10 personer från Arjeplog, kursdeltagare i Arkeologisk fältkurs: Bertil Sundqvist, Hugo Sundqvist, Jonas Tall, Jan Westerlund, Leif Bark, Gunilla Lindfors, Cecilia Been, Magdalena

Sundström, Eva-Karin Rosenberg, Jonas Fjellström, Monica Fjellström. Dessutom två ungdomsarbetare från Arjeplog: Robert Lestander samt Daniel Öberg.

Koordinatsystem: Vid undersökningarna 1994 användes två lokala koordinatsystem anlagda i nord-sydlig riktning i anslutning till fornlämningarna.

Höjdsystem: Utgångspunkt för höjdnivelleringar utgjordes av en sten belägen 8 m SV om Raä 1011:3. Denna åsattes den godtyckliga höjden 20,00 m. Alla värden är angivna i förhållande till denna.

Fornlämningens läge: 66° 16' lat, 17° 11' 20 sek long.

Undersökt yta: 35 m².

Analyser: Inga analyser är ännu genomförda.

Datering: Bronsålder-förromersk järnålder?

Fyndens förvaring: Silvermuseet.

2.8. Bilagor

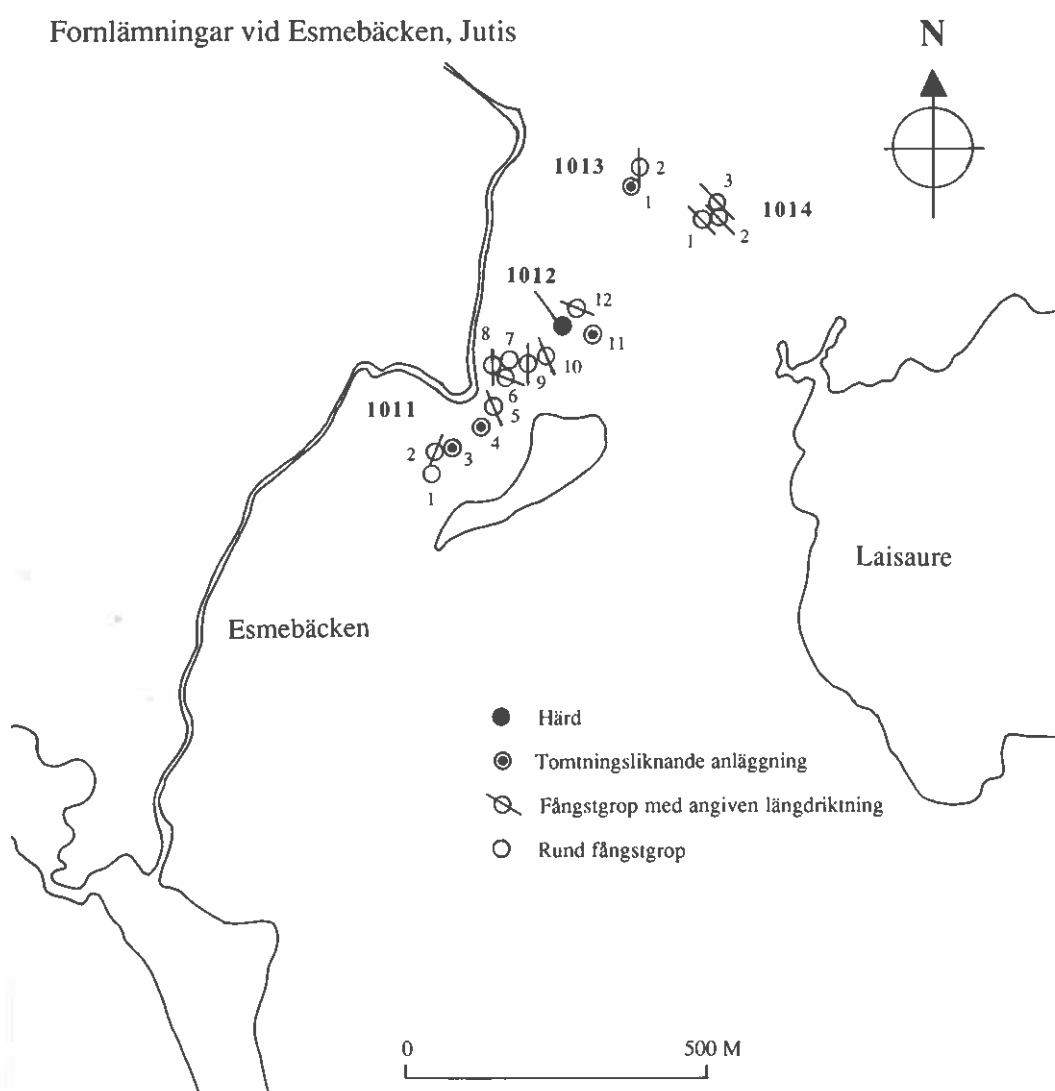

Fig. 1 Fornlämningsområdet vid Esmebäcken, Jutis, Arjeplog sn, Lappland.

2.8.1. Beskrivning av undersökningsområdet

Jutis ligger ovan odlingsgränsen inom förfjällsregionen. Området på NV sidan av Laisaure mot Västra Jutis betår omväxlande av myrmarker och moränförhöjningar. Genom området flyter Esmebäcken. Området är beväxt med tall och björkskog. På avverkade partier är vanligen en tät vegetation av björksly som avlöses av öppnare, gräsbeklädda partier.

På SÖ sidan av Esmebäcken är (Raä 1011). Efter en ca 400 m lång sträckning är nio fångstgropar, 3-3,75x1,5-3 m stora och intill 1,25 m djupa (fig. 1). Groparna är ovala, runda och rektangulära. Kring kanterna är vanligen tydliga vallar 1-2,5 m breda och 0,1-0,4 m h. Här är också tre tomtningliknande anläggningar (nr 1011:3,4,11). Dessa markeras av runda-ovala, ca 3-3,5x2,5 m st och 0,2-0,3 m dj gropar. Kring kanterna är 1-1,5 m breda och 0,1-0,3 m höga vallar. I anslutning till Raä nr 1011 är även en härd (Raä 1012). Härden är oval, 1,4x1,0 m st och 0,1-0,15 m h med stenskonig kring kanten.

2.8.2. Utgrävning av tomtningliknande anläggning, Raä 1011:3

Anläggningen är belägen i den SV delen av fornlämningslokalen. Den framträdde före avtorvning som en närmast rundad, ca 3,75x3,5 m st och intill 0,3 m dj grop. Kring kanten var en 1,25-2,0 m bred och 0,1-0,3 m h vall. I de NÖ och SV delarna var flera tallar samt några stubbar. I övrigt beväxt med mossor, gräs och blåbärsris.

Över anl lades ett lokalt koordinatsystem i N-S. Som fix valdes ett stenblock 8 m SV om tomtningen. Denna sattes till 20,00 m. Alla avvägningar är med utgångspunkt från denna.

2.8.2.1. Anläggningsbeskrivning

Vid nedgrävning ned till en nivå ca 0,07 m under torvytan (Rn 1), motsvarande B-horisontens övre del, var anläggningen i bottenplanet synlig som en ca 3,5x 2,5 m stor försänkning. Den omgivande vallens höjd uppgick till mellan 0,15-0,3 m ovan bottenplan. I anläggningens SÖ och NV del framkom i vallen relativt rikliga mängder sten, 0,05-0,2 m stora. I övrigt påträffades sten, glest spridd över den grävda ytan. Stenarna var vittrade eller spruckna. Skörbrända stenar eller skärvsten iaktogs ej. Inte heller kunde kol eller sotfärgningar noteras.

Utgrävning ned till Rn 2, motsvarande ca 0,14 m under torvytan, företogs endast i anläggningens bottenplan (se planritning). Därvid framkom i gropens NV, NÖ och SÖ del en A-horisont vilken var synlig som en 0,02-0,05 m bred strimma längs bottenplanets kant (se plan). A-horisonten bedömdes härröra från en äldre markyta och markerar i nedgrävningens bredd och djup. Materialet i bottenplanet av anl var annars gråbrunt till synes delvis med humusinslag.

Längs den Ö-V profilbankens N del negrävdes ett schakt för att kontrollera var steril mark kunde återfinnas. Vid nedgrävningen visade det sig att botten ej var nådd trots ett nedgrävningdjup av närmare 0,9 m.

Profilen i Ö-V visar att det under torven var ett 0,05-0,1 m tj blekjordslager. I vallarna var ett intill 0,2 m tj lager med gråbrun jord. Under detta var en gammal markyta med ett tydligt, 0,04-0,09 m tj blekjordslager. I toppen av detta kunde ej något kol noteras. Under blekjorden i den gamla markytan var även en utbildad B-horisont. I centrum av gropen bestod jorden av gråbrun sand-grus och sten. I profilbanken Ö kant var ett stort jordfast block. Detta block var av en sådan dimension att man uppenbarligen varit tvungen att avsluta byggandet av fångstgropen. Gropen har ej gått att använda med ett sådant block i mitten av gropen. De inrasade blekjordslagren i gropens kanter visar vidare att gropen inte skottats igen utan att den eroderat till nuvarande utseende.

Med hänsyn till de belägg som framkommit vid utgrävningen kan det ej hävdas att detta är en tomtning. Istället måste tolkningen bli att det är en rest efter ett försök att gräva en fångstgrop. Vidare är det sannolikt att de övriga tomtningsliknande anläggningarna är rester efter liknande försök eller mycket inrasade fångstgropar.

Efter undersökningen återställdes anl till ursprungligt skick.

2.8.3. Utgrävning av fångstgrop, Raä 1011:5

Anläggningen är belägen i mellersta delen av fångstgropssystemet. Gropen var före avtorvning oval, 3x2,5 m st (N-S) och 0,6 m dj. I botten var en tydlig rektangulär fördjupning, ca 2x0,3 m st (NNV-SSÖ). Kring kanten var en vall, 1,25-2,2 m bred och 0,1-0,25 m hög. I SV delen av vallen var en mindre grop, troligen efter en rotvälta. Anl var beväxt med björkbuskar samt mossa lav och örter.

Ett fristående koordinatsystem upprättades över anl i N-S. Två motstående kvadranter, 3x3 m stora, stakades ut täckande ca halva fångstgropen. Ytorna torvades av för hand och rensades. Efter utgrävning av Rn 1 (ca 0,1 m dj) var huvudparten av ytorna täckta av blekjord. Ställvis i gropkanterna syntes rödbrun B-horisont. Sten, 0,05-0,3 m st förekom främst på vallen och utanför densamma.

Efter nedgrävning av Rn 2 (intill 0,6 m dj under torvytan i vall) framstod gropen som tydligt avgränsad mot orörd grå grovsand och grus. gropens kanter markerades av rödbrun B-horisont. Innanför detta var fläckvis blekjord. Största delen av gropfyllningen var av grå-gråbrun grovsand och grus med inslag av större och mindre stenar.

Anl undersöktes därefter i botten. Gropen var ca 2,5 m l. Breddsnittet var mer inrasat och därför svårare att uppskatta. I mittpartiet var gropen ca 2,3 m bred men bredden torde ursprungligen knappast ha varit mer än 1,5 m. Bottenplanet var delvis oregelbundet men en svagt skålad yta kunde iakttas. Ställvis var gropens nedre begränsningar svår att följa. Djupet varierade mellan 1,4-1,6 m räknat från vallarna. Räknat från gamla markytan var gropen nedgrävd ca 1,2-1,4 m ned under omgivande markyta.

I botten av gropen var några större stenblock varav ett syns i profil N-S. Under vallarna som omgav gropen påträffades en gammal markyta med tydligt utbildad vitaktig blekjord. Blekjordslagret var intill 0,1 m tj. I profilerna markerades inrasningen i gropen tydligt av spridda blekjordsbitar som succesivt rasat in i gropen. Som nämnts ovan var i mittpartiet av gropen en avlång fördjupning. Denna måste ha uppkommit när jordmassor rasat in i gropen men inte helt fyllt igen den. En skarp avlång grop måste ha blivit kvar som hållit mer fukt än övriga partier och därför utbildat blekjord.

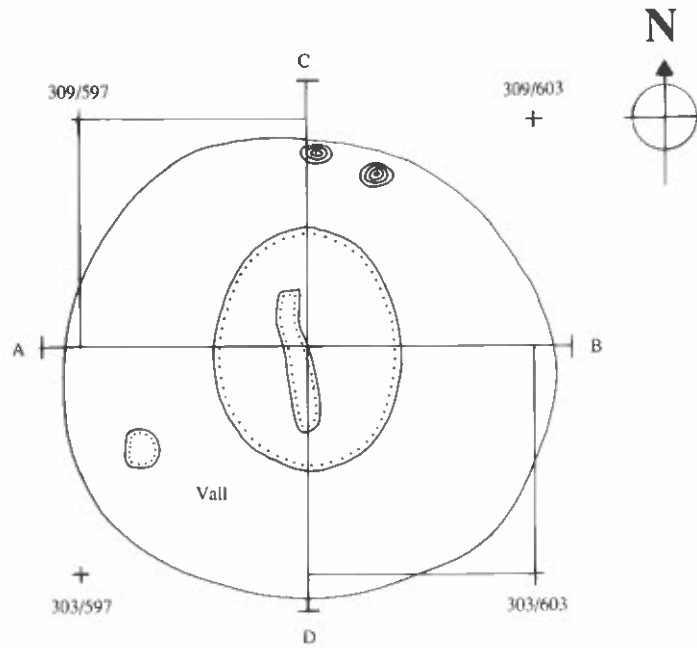
Vid utgrävningen av gropen påträffades inga konstruktionsdetaljer ej heller kol. Likaledes saknades kol i gamla markytan under vallen. Några pollenprover togs istället ur den markytan. De undersökta ytorna igenfylldes efter undersökningen och anläggningen återställdes till ursprungligt skick.

Angående datering av anläggningen kan endast konstateras att den med avseende på inrasning och blekjordsbildning i gropen och under vallen, kan vara väl så gammal som den som daterats i Rackträsk, dvs. äldre bronsålder.

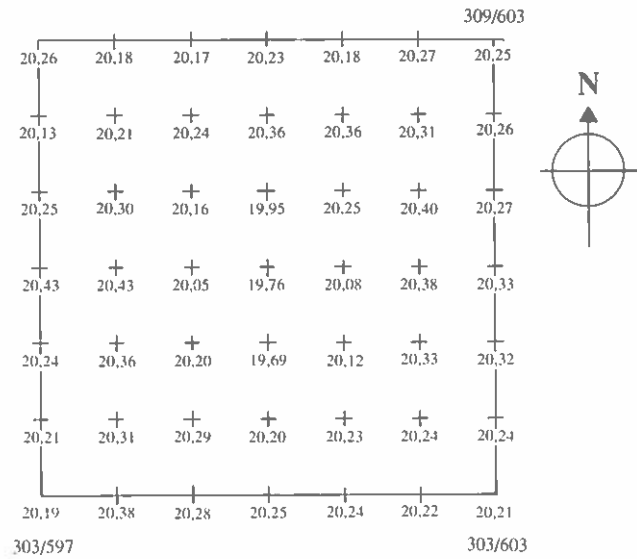
2.8.4. Förteckning över prover

Tre pollenprover från gammal markyta under vall i Raä 1011:5, se profil Ö-V.

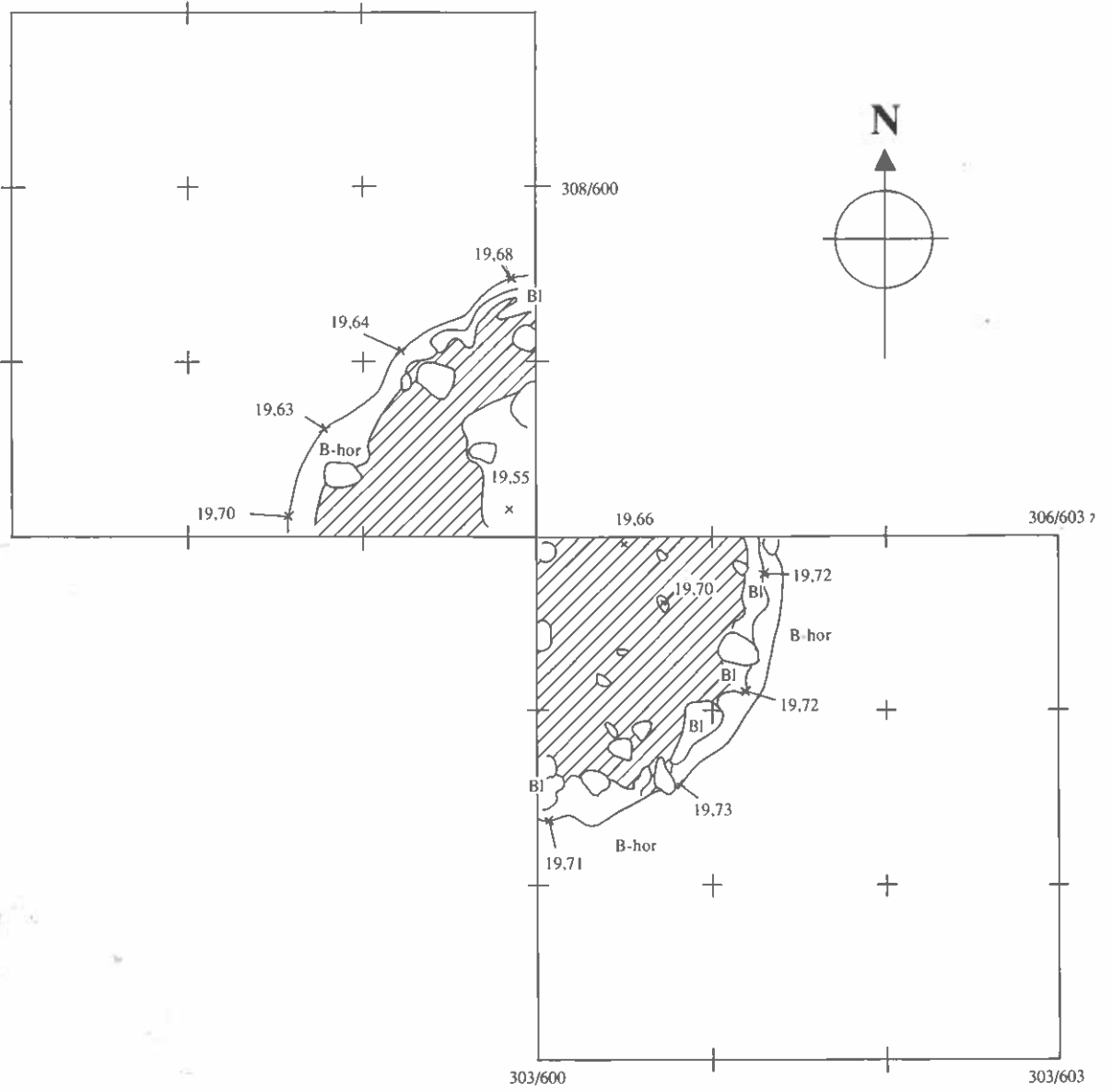
Fångstgrop, Raä 1011:5, plan före avtorvning

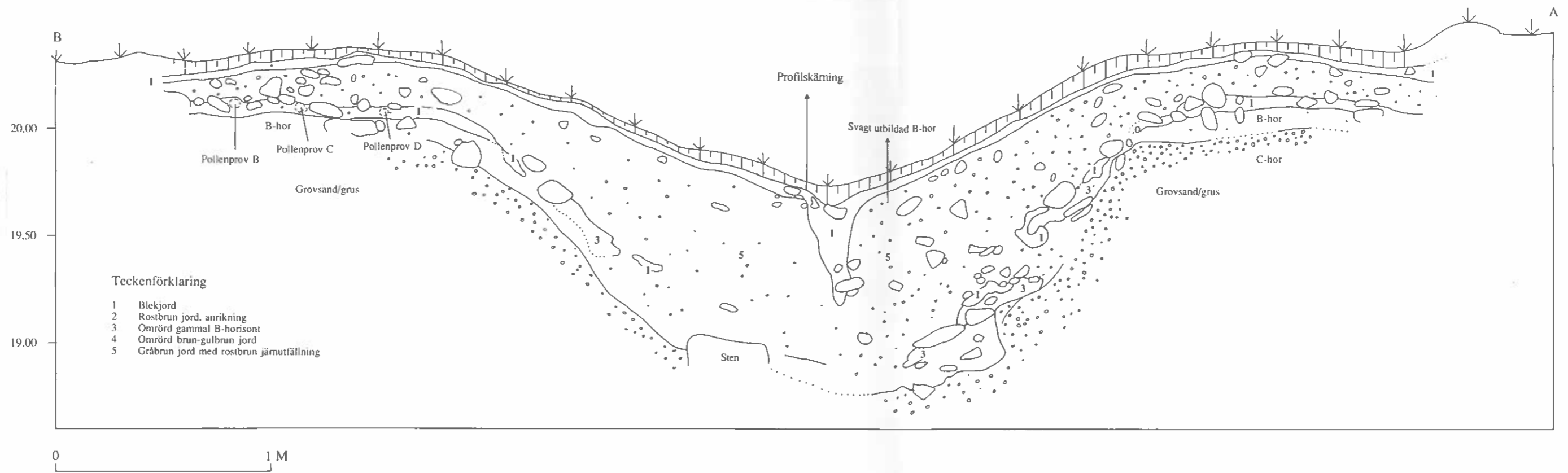
Fångstgrop, Raä 1011:5, avvägningssplan före avtorvning

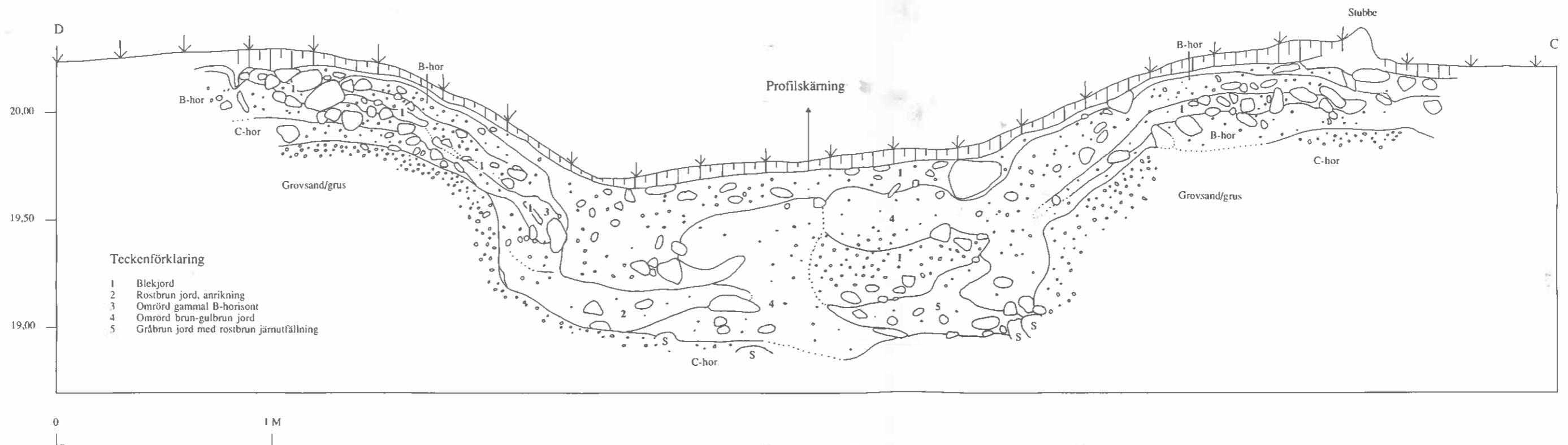
Fångstgrop, Raä 1011:5, plan, Rn 2

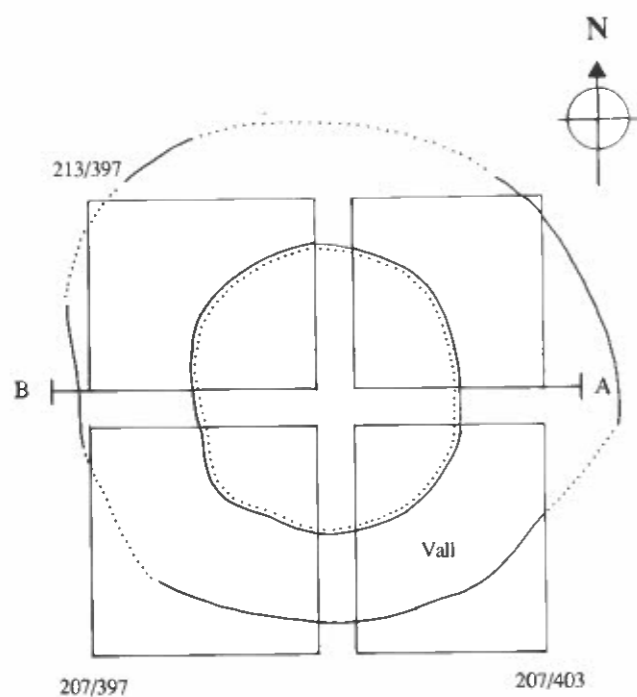
Fångstgrop, Raä 1011:5, profil fr norr

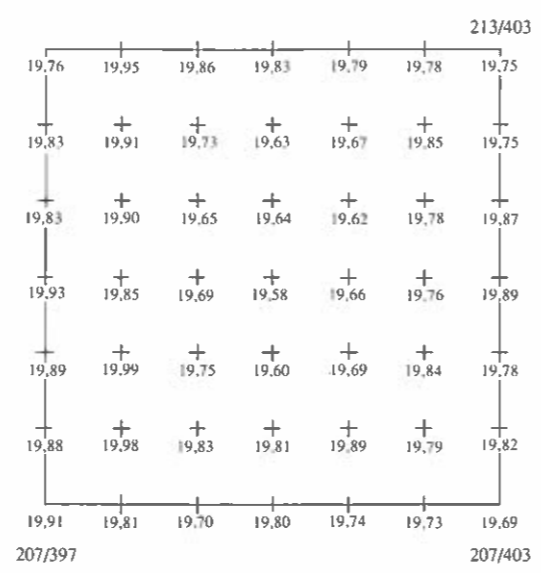
Fångstgrop, Raä 1011:5, profil fr öster

Raä 1011:3, plan, före avtorvning

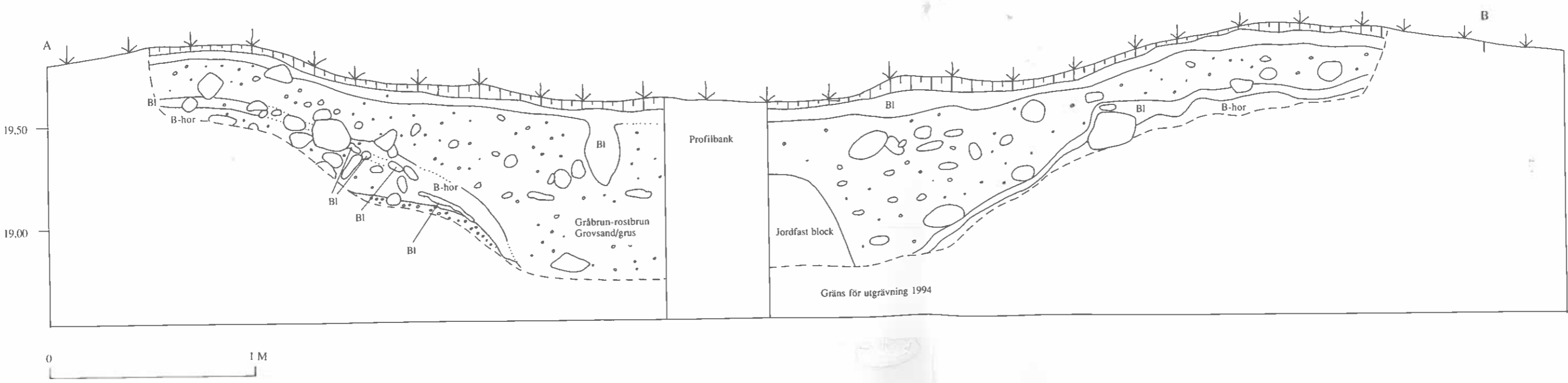
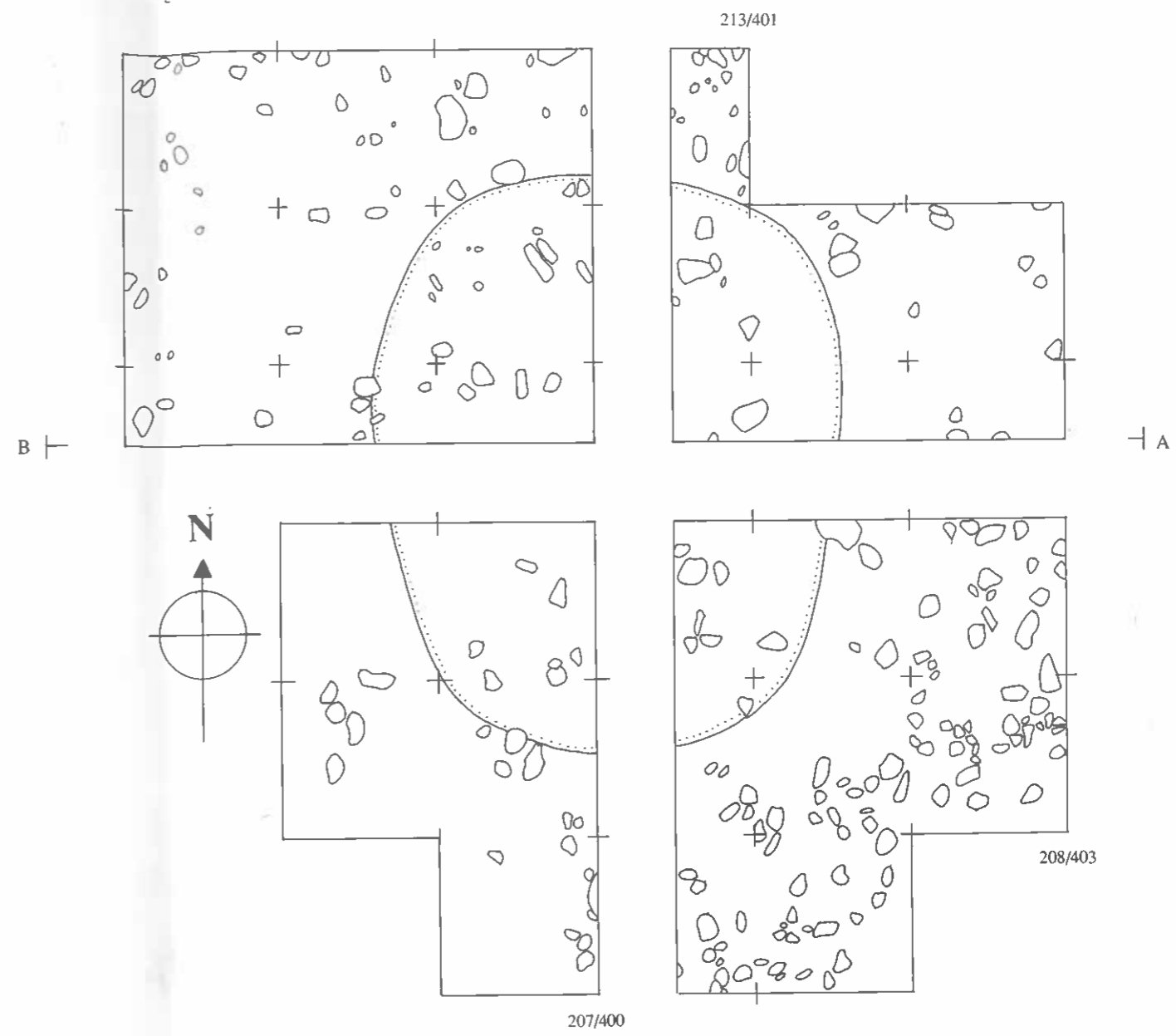

Raä 1011:3, avvägningssplan före avtorvning

Raä 1011:3, plan, Rn 1

Ritning av I. Bergman

2.8.6. Bilder

Bild 1. Esmebäcken, omedelbart VNV om Raä 1011.

Bild 2. Raä 1011:3, före avtorvning. Foto av L. Liedgren, 1994.

Bild 3. Raä 1011:3, under avtorvning, fr N. Foto av L. Liedgren, 1994.

Bild 4. Raä 1011:3, profil, från N. Foto av L. Liedgren, 1994.

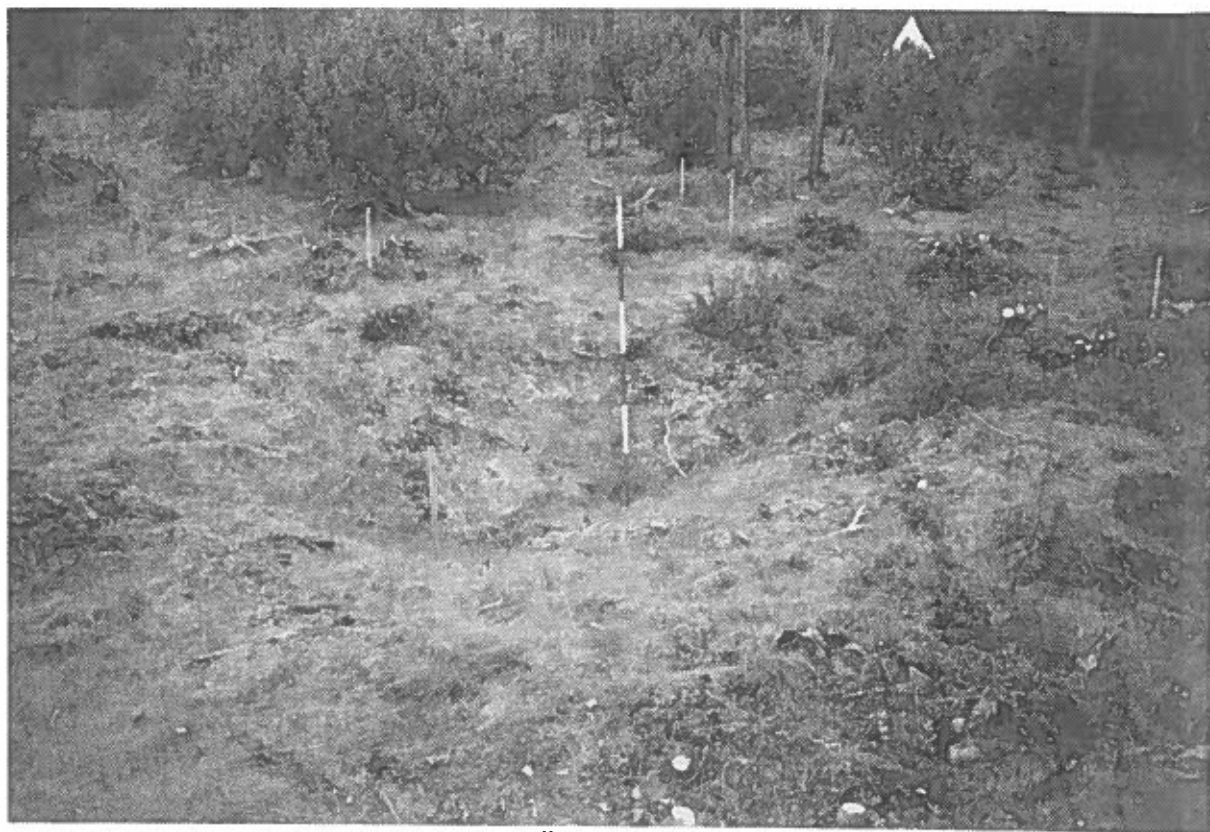

Bild 5. Raä 1011:5, före avtorvning, fr SÖ. Foto av L. Liedgren, 1994.

Bild 6. Raä 1011:5, efter avtorvning. Foto av L. Liedgren, 1994

Bild 7. Raä 1011:5, efter nedgrävning av Rn 1. Foto av L. Liedgren, fr S.

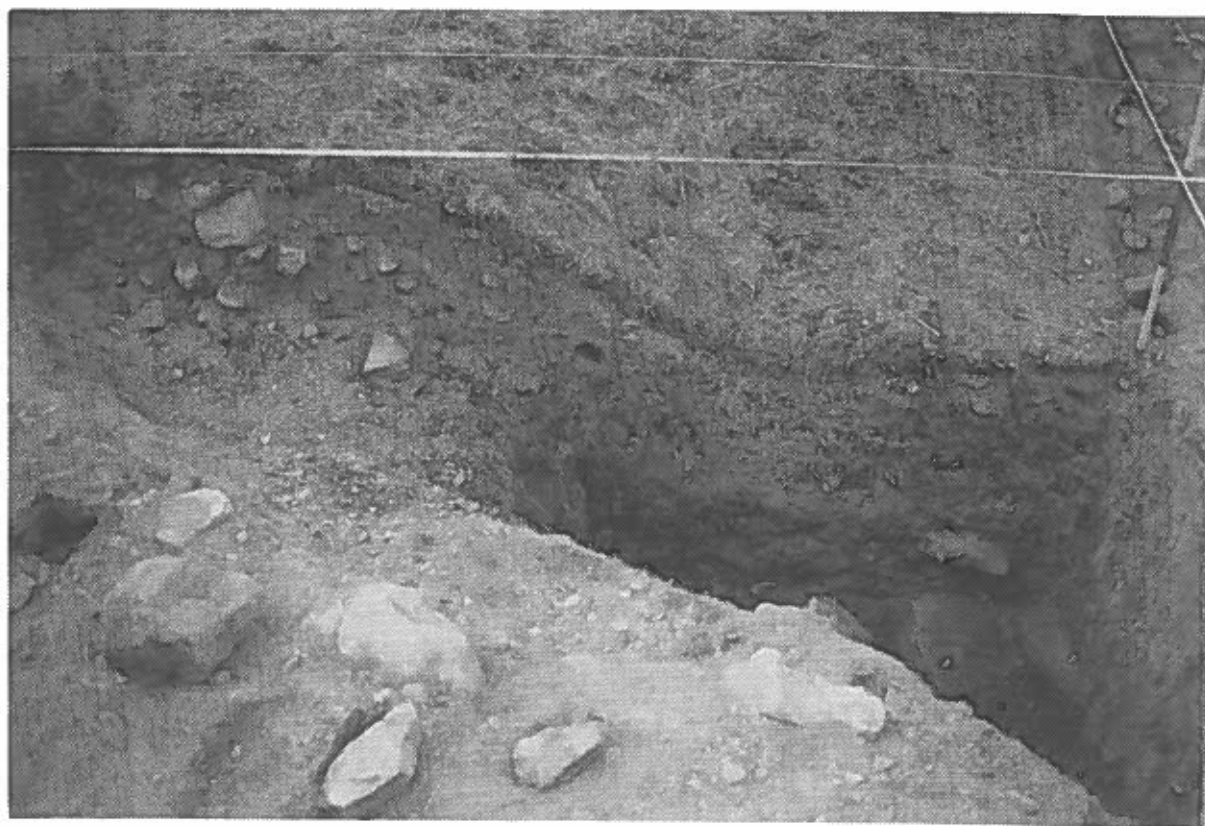

Bild 8. Raä 1011:5, profil N-S, fr V. Foto av L. Liedgren, 1994.

Bild 9. Raä 1011:5, profil Ö-V, fr S. Foto av L. Liedgren, 1994.

3. Arkeologiska undersökningar vid Polcirkeln, Stuorsavon, Arjeplog sn, Lappland, 1994

3.1. Inledning

Arjeploggruppen, Arjeplog kommun, Vägverket och Norrbottens turistråd har utarbetat ett förslag till ett Polcirkelcenter beläget vid Stuorsavon, strax söder om Silvervägen (Fig. 1). Centret omfattar en nybyggnad med utrymme för enklare servering, naturinformation och toaletter. I anslutning till byggnaden planeras anläggandet av en större parkeringsplats samt strövstigar invid rastplatsen.

Med den verksamhet som kommer att knytas till Polcirkelcentret följer en väsentlig ökning av antalet besökande inom området. Därmed föreligger påtagliga risker för slitage och åverkan på den eldstad (A 1), av årran-typ, som påträffades i samband med en arkeologisk utredning, vilken företogs 1993. Länsstyrelsen beslutade, mot bakgrund härav, att en arkeologisk förundersökning, innefattande slutundersökning av härden, och kontroll av området i anslutning till denna.

3.2. Syfte och målsättning

Förundersökningens syfte var att dokumentera den registrerade härden och dess omgivande aktivitetsyta, samt att klargöra huruvida lokalen även omfattade andra förhistoriska lämningar. Lokalens läge, på en udde vid Vuoggatjålmejares utlopp i Stuorsavon överensstämmer med lokaliseringen av de exploateringslokaler, från sten- och bronsålder, som hittills är kända i förfjällsområdet inom Arjeplog sn (Bergman 1995). Det var därför påkallat att i samband med undersökningen av härden även uppta mindre provytor, jämnt fördelade över udden (Fig. 2) i syfte att klarlägga huruvida lokalen tagits i anspråk under sten- och/eller bronsålder.

3.3. Undersökningsmetodik

Ett fristående koordinatsystem lades ut med X-axeln i 50 gon-250 gon. En fast fix förlades till högsta punkten på ett större jordfast block SSÖ om härden (Fig. 2). Fixens höjd angavs till +10,00 m i förhållande till ett fiktivt nollplan. Samtliga angivna höjdvärden refererar till detta nollplan.

I anslutning till den okulärt observerbara härden (A 1) upptogs en undersökningsyta om drygt sex m². Ytterligare tre m² upptogs i uddens högsta partier, i X-axelns riktning ned mot den SSV stranden. De undersökta ytorna avvägdes före avtorvning i varje meterkoordinat. Anläggning 1, samt den närmast omgivande ytan, fotograferades och beskrevs före avtorvning. Efter avtorvning och rensning företogs undersökningen i två metriska lager (Rn 1 respektive Rn 2) om vardera ca 0,05 m. Undersökningsytorna fotograferades och ritades i plan. Profiler ritades över A 1 och A 2. Samtliga fynd påträffade *in situ* avvägdes samt ritades in i plan. Sällfynd anges med meterruta (rutans SV koordinat) samt rensningsnivå. All jord sällades i ett säll vars maskstorlek uppgick till 4 mm. Skörbränd sten räknades och vägdes för varje meterruta och rensningsnivå.

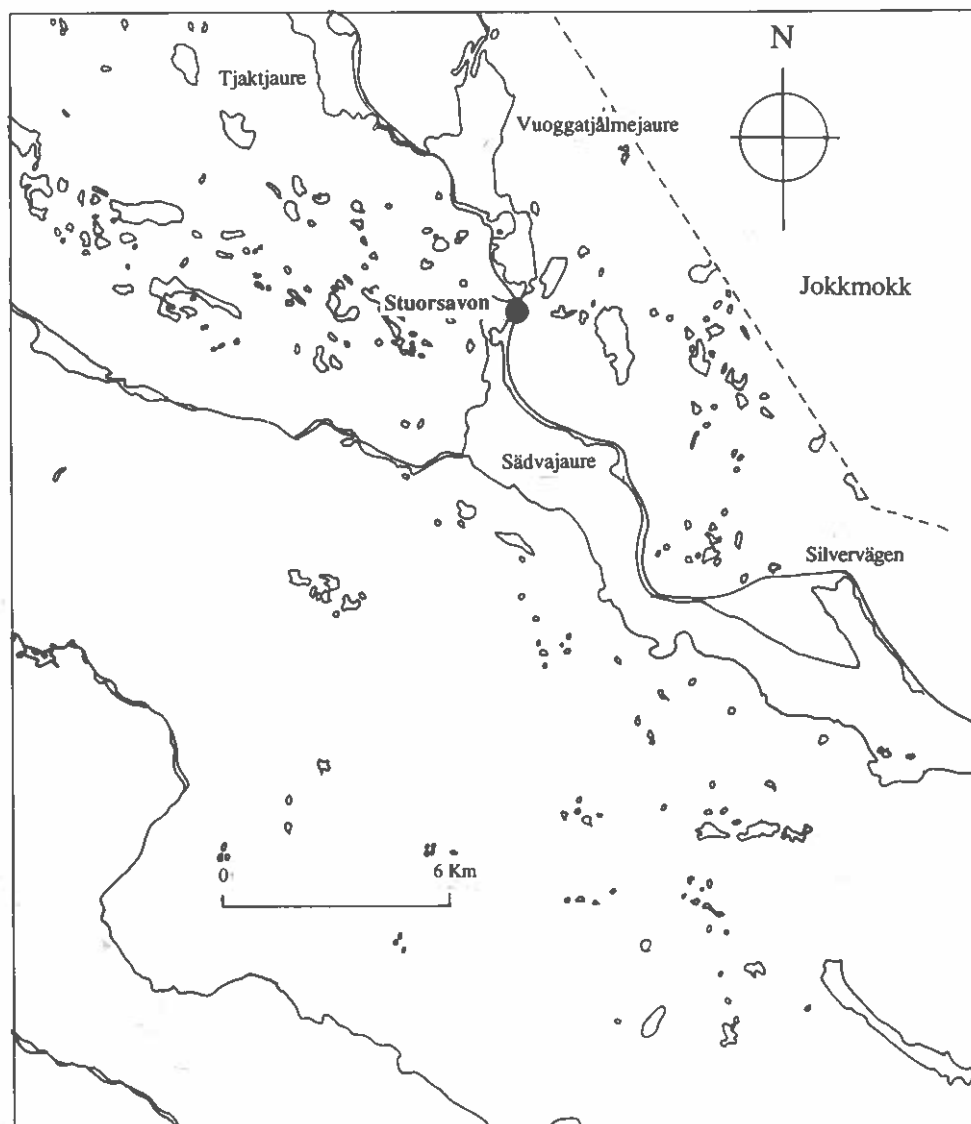

Fig. 1 Översiktskarta över Vuoggatjålmejaure, Stuorsavon och Sädvajaure, Arjeplogs sn, Lappland. Efter fjällkarta Vuoggatjålme-Ammanäs BD 16.

3.4. Undersökningsresultat

Tre anläggningar (A 1-3) påträffades inom de undersökta ytorna. Anläggning nr 1 var en härd av årran-typ, vilken var synlig med ett antal stenar i kant och fyllning före avtorvning. Inga fynd påträffades i, eller intill härden.

Anläggning nr 2 (A 2) påträffades i meterruta 190/400. Anläggningen, som inte var synlig före avtorvning, befanns vara en härd bestående av en packning med en tämligen stor andel skörbrända stenar. Inga fynd framkom i eller invid härden.

Anläggning nr 3 (A 3), belägen 0,5 m söder om A 1, framträdde som en brunfärgning, 1,4x0,8 m st, med inslag av röd- och sotfärgningar samt sten, delvis i täta packningar. I, och närmast intill, anläggningen framkom rikliga mängder kvartsavslag.

Vid undersökningen tillvaratogs drygt 200 avslag av mjölkkvarts och en mindre mängd brända ben (4 g). Inom de undersökta ytorna framkom 280 skörbrända stenar till en sammanlagd vikt av 28 kg.

3.5. Sammanfattande diskussion

Den arkeologiska undersökningen vid Stuorsavon påvisade tre anläggningar, varav två är härdar (A 1 och A 2) och den tredje (A 3) en möjlig härd. En av härdarna (A 1) bedömdes, med hänsyn till härdens form, storlek och graden av övertorvning, tillhöra ett vikingatida eller historiskt skede. Den andra härden (A 2), vilken utgjordes av en stenpackning av i huvudsak skörbrända stenar, är av betydligt högre ålder och kan föras tillbaka till bronsålder, möjligen ännu tidigare. Huruvida A 2 respektive A 3 kronologiskt hör samman med avslagsförekomsten, kan inte med säkerhet avgöras.

Lokalens läge invid Vuoggatjålmjaures utlopp i Stuorsavon indikerar, tillsammans med det begränsade fyndmaterialet, att platsen varit föremål för kortvariga besök i samband med fiske. I enlighet med de mönster för resursutnyttjande och bosättning som fanns etablerade i området under sten- och bronsålder (se Bergman 1995) kan lokalen vid Stuorsavon betecknas som en exploateringslokal.

Även härden av årran-typ (A 1) hör sannolikt samman med fiske i Stuorsavon, men bör i ett vidare perspektiv tolkas utifrån ett resursutnyttjande med inriktning på vildrensjakt eller rennomadism. Det kan i detta sammanhang noteras att vadstället vid forsacken ovan Stuorsavon fungerat som ett nyckelpunkt i renens vandringar till och från högfjällsområdet under vår och höst.

3.6. Referenser

Bergman, I. 1995. *Från Döudden till Varghalsen. En studie av kontinuitet och förändring inom ett fångstsamhälle i övre norrlands inland, 5200 f. Kr.-400 e. Kr.* Studia Archaeologica Universitatis Umensis 7. Umeå.

3.7. Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsen beslut: 1994-07-11, dnr 220-8046-94.

Utförandetid: 1994-07-12 - 1994-07-15.

Finansiering: Arbetet bekostades av Arjeplog kommun och Silvermuseet.

Tidsåtgång: Fältarbetet uppgick till sammanlagt nio arbetsdagar. Rapporttid fem arbetsdagar.

Personal: Undersökningarna utfördes av fil. dr. Lars Liedgren och fil. dr. Ingela Bergman, Silvermuseet.

Koordinatsystem: fristående.

Höjdsystem: fristående.

Fornlämningens läge: 66° 33' 11 sek lat, 16° 20' 5 sek long.

Undersökt yta: 9,25 m².

Analyser: ej utförda.

Fyndens förvaring: Silvermuseet.

3.8. Bilagor

3.8.1. Beskrivning av undersökningsområdet

Sjön Vuoggatjålmjaure har sitt utlopp i söder och förbinds genom en kortare forssträcka med Stuorsavon, vilken i sin tur via Lillelet avvattnas i Sädvajaure. Nivåskillnaden mellan Stuorsavon och Sädvajaure uppgick tidigare till ca 14 m, men sedan Sädvajaure reglerats vid två tillfällen är skillnaden vid högvattenstånd nu enbart 1 m. Eftersom Stuorsavon inte berörts av vattenkraftsregleringar ligger de påträffade fornlämningarna i ursprungligt läge i förhållande till nuvarande strandzon.

Området där boplatzlämningarna påträffades utgörs av en i Stuorsavons NÖ del utstickande udde med en flack bergrygg, ca 25 x 9 m stor, vilken i NNÖ-SSV riktning löper parallellt med strandlinjen. Bergryggen, med ställvis berg i dagen, är huvudsakligen beväxt med fjällbjörk och en frodig kärlväxtflora.

De undersökta ytorna upptogs i bergryggens längdriktning och i dess högsta partier.

3.8.2. Anläggningsbeskrivningar

Anläggningsbeskrivning, A1

Anläggningen var en härd av oval eller rektangulär form, ca 1,5x0,8 m (N-S) och 0,05 m hög. Härden var före avtorvning synlig med ett 15-tal stenar, 0,05-0,2 m stora, i en packning. Stenarna befanns vara kraftigt nedsjunkna i marken. I anläggningens norra del var en brandskadad yta, vilken kan sättas i samband med en recent härd (se planritning). anläggningen NV del var till synes skadad, sannolikt som en följd av att härdstenar plockats från den gamla till den recenta härden. Markvegetationen var kraftigt nedsliten. I samband med utsättning av koordinatsystemet påträffades en bit ljus kvartsit (F1).

Efter avtorvning framträdde A 1 som oregelbunden till formen, tydligt urplockad i dess NÖ och SV delar. Härden har ursprungligen sannolikt varit av oval form (NV-SÖ). I NV sidan fanns en antydning till skoning bestående av 0,2-0,25 m stora stenar av rundad form. I övrigt utgjordes konstruktionen av en enskiktad packning av i huvudsak flata skifferstenar, 0,10-0,25 m stora. Ett antal stenar i packningen var skörbrända. I anläggningens urplockade partier framkom mindre, 0,03-0,1 m stora, delvis skörbrända stenar. Mellan stenarna iaktogs ställvisa förekomster av sot och kol. I området SV om härden var jorden ljusbrun till färgen med inslag av blekjord och svagt rödfärgad jord. Även i området utanför härden framkom ställvis skörbränd sten.

Stoursavon, Arjeplog sn, Lappland

Kartering av L. Liedgren, 1994

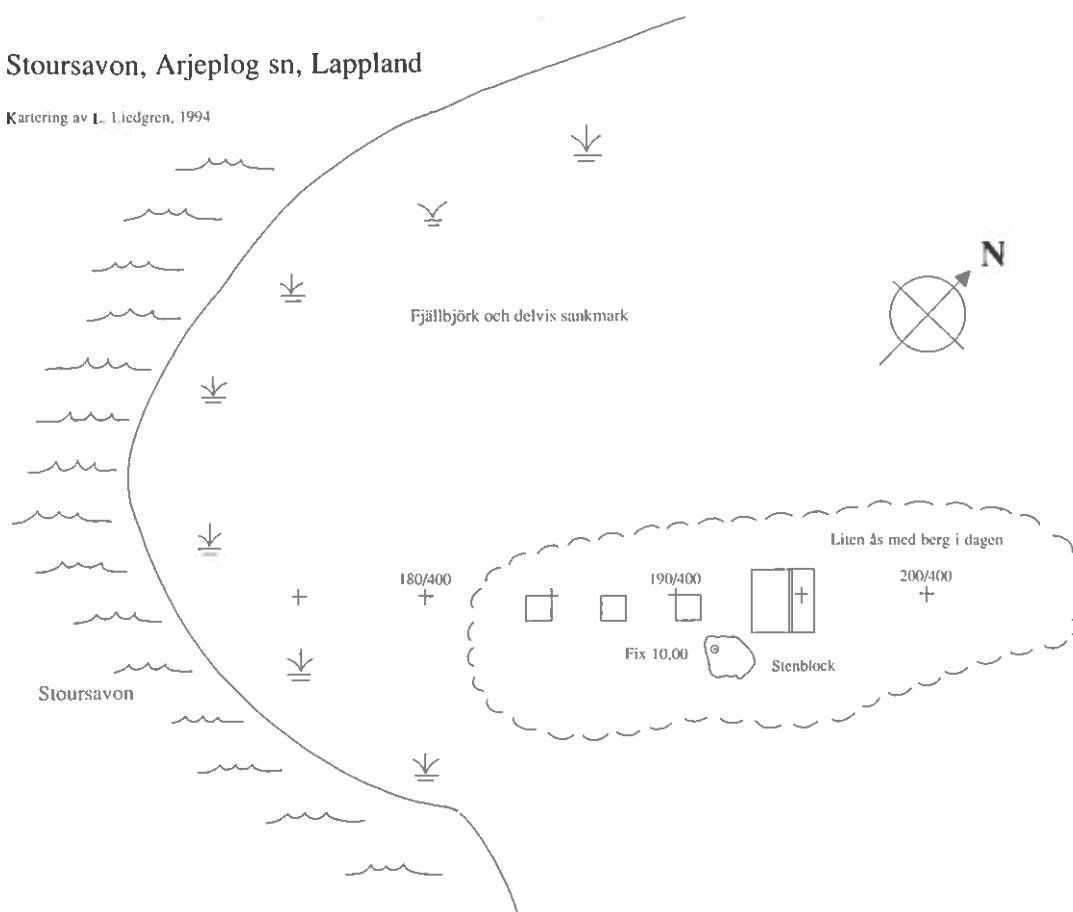

Fig. 2 Översiktsplan över undersökningsområdet vid Stoursavon.

Vid nedgrävning av Rn1 inom ytan SV om härden (se planritning) framkom avslag av kvarts. En avslagskoncentration noterades inom ett cirkelformat område, ca 1 m i diameter, i meterruta 193/400. I detta område framkom en anläggning, A 3, bestående av sotsvart till brunfärgad jord samt skärvsten och däröver ett lager av rosafärgad sand. Den senare färgningen gav intryck av att vara en rödfärgning som lakats ur.

Efter nedgrävning till Rn1 framträdde A 1 med ett 15-tal stenar norr om profillinjen och ett 10-tal stenar söder om densamma. Omedelbart under de stenar, vilka var synliga efter avtorvning, framträdde ett blekjordslager och därunder rostjord. I anläggningens västra del noterades en brunfärgad yta med en markerad rödfärgning i kanten.

Beskrivning av profil, A 1

Vid utgrävning av profil iaktogs under anläggningen en blekjordsbildning, grå till gråvit till färgen med ställvisa rosafärgade inslag. Under anläggningens mittparti var blekjorden omrörd. B-horisonten, vilken genomgående var väl utbildad, befanns vara obruten genom profilens hela sträckning. Under de flata härdstenarna iaktogs kolfläckar samt brun jord med inslag av kol. Någon tydlig härdfyllning kunde ej konstateras. Med undantag av enstaka kvartsbitar påträffades inga fynd i samband med undersökningen av härden.

Anläggningsbeskrivning, A 2, meterruta 190/400

Anläggningen var inte iakttagbar före avtorvning, men när torvskiktet avlägsnats syntes ett 60-tal stenar, 0,03-0,2 m stora. I samband med stenarna var sot och fläckar med rödbränd sand. Förekomsten av en otydlig härd, närmast oval,

0,8x0,6 m (NÖ-SV) antyddes i rutans SÖ del. Härden framträdde med ett 20-tal, delvis skörbrända, stenar. De rödfärgade fläckarna framkom i anläggningens kant.

Efter nedgrävning av Rn1 framträdde anläggningen som en stenpackning, oval, 0,9x0,7 m st (N-S), bestående av 0,05-0,2 m st, till stor del skörbrända stenar. Mellan stenarna var sotsvart till gulbrun jord. Ingen kantskoning kunde iaktas.

Profilen A-B ritades från SV (se planritning). Vid nedgrävning av anläggningens SV del framkom ett 10-tal skörbrända stenar. Kol kunde iaktas, främst i de övre partiet, vilket åtföljdes av ett blekjordslager. Härden har anlagts kring minst två jordfasta stenblock.

Anläggningsbeskrivning A 3

Anläggningen framträdde i Rn1 som en 1,4x0,8 m stor brunfärgning med inslag av rödfärgade fläckar. Vid anläggningens södra respektive SÖ begränsning iaktogs större sotfärgade ytor med inslag av kraftigt rödfärgade fläckar. De iaktagna sotfärgningarna bedömdes tillhöra ett lager underliggande den brunfärgade jorden. Såväl i de sot- som brunfärgade ytorna var förekomster av sten, 0,15-0,2 m stora, ställvis i täta packningar. Fynd av kvartsavslag framkom i huvudsak inom de brun- och sotfärgade ytorna (se planritning).

Beskrivning, meterruta 184/400, Rn1

Vid undersökningen framgick att ett övre lager, bestående av kraftig torvbildning, åtföljdes av humifierad torv. Båda lagren var 0,1-0,2 m tj. Därunder iaktogs ett 0,03-0,05 m tj blekjordslager, vars ytskikt ställvis innehöll sot och kol. Under blekjordslagret vidtog en B-horisont, gulbrun till färgen. Vid nedgrävning 0,05-0,07 m, genom blekjordslagret och i B-horisonten, framkom ett 30-tal skiffriiga stenar. I meterrutan framkom endast ett fåtal, ytligt liggande skörbrända stenar.

Beskrivning, meterruta 187/400, Rn1

Ytan grävdes ned 0,04-0,06 m under torven. I det humifierade torvlagret, vilket sträckte sig genom hela nedgrävningen, framkom ett 30-tal mindre skifferstenar samt ett fåtal skörbrända stenar. I rutans norra del var jorden kraftigt sotig inom en 0,8x0,3 m stor yta (NV-SÖ). Möjligen kan sotfärgningen härröra från en härdanläggning. I övrigt iaktogs blekjord samt B-horisont.

3.8.3. Förteckning över fynd och prover

Fyndförteckning

Fynd nr	Meter-ruta	Koor-dinat	Rn	Höjd (m)	Fynd
1	194/401	194,97/401,50	1	9,74	1 st A5(?), G, svallad ?
2	193/401	193,75/401,35	1	9,76	1 st A4, A-D
3	193/400	193,07/400,58	1	9,87	1 st B7b, A-D
4	193/400	193,49/400,56	1	9,86	1 st B7c, A-D
5	193/400	193,18/400,49	1	9,89	1 st A5, A-D
6	193//400	193,46/400,04	1	9,88	1 st A5, A-D
7	193/400	193,15/400,03	1	9,87	1 st B9, A-D
8	193/400	193,37/400,02	1	9,87	1 st A5, A-D
9	193/399	193,17/399,97	1	9,86	1 st B9, A-D

Fynd nr	Meter-ruta	Koor-dinat	Rn	Höjd (m)	Fynd
10	193/399	193,09/399,82	1	9,84	1 st A5, A-D 1 st B9, A-D
11	193/399	194,40/399,23	1	9,80	1 st B7c, A-D
12	194/399	194,05/399,95	1	9,87	1 st B9, A-D
13	Utgår				
14	195/399	195,10/399,30	1	9,83	1 st kärna (el skärvst ?)
15	194/400	194,28/400,04	1	u torv	1 st B9, A-D
16	194/400	194,28/400,80	1	9,79	1 st A4, A-D
17	194/400	194,36/400,76	1	9,79	1 st B7b, A-D
18	194/400	194,14/400,46	1	9,81	1 st B7b, A-D
19	193/400	193,74/400,52	1	9,81	1 st B7a, A-D
20	193/400	193,38/400,82	1	9,80	1 st A5, A-D
21	193/400	193,34/400,70	1	9,83	1 st A5, A-D
22	193/400	193,52/400,44	1	9,85	1 st B7a, A-D
23	193/400	193,28/400,54	1	9,86	1 st B9, A-D
24	193/400	193,54/400,36	1	9,86	1 st B7c, A-D
25	193/400	193,50/400,30	1	9,86	1 st A5, A-D
26	193/400	193,68/400,26	1	1,36	1 st B7a, A-D
27	193/400	193,70/400,18	1	1,36	1 st B7b, A-D
28	193/400	193,46/400,40	1	9,86	1 st B7a, A-D
29	193/400	193,36/400,18	1	9,86	7 st B9, A-D
30	193/400	193,32/400,46	1	9,86	3 st B9, A-D
31	193/400	193,26/400,54	1	9,86	1 st A5, A-D 1 st B7a, A-D 1 st B7b, A-D 1 st B7c, A-D
32	193/400	193,22/400,58	1	9,86	1 st A5, A-D 1 st B7a, A-D 3 st B9, A-D
33	193/400	193,08/400,58	1	9,86	1 st B7c, A-D
34	193/400	193,14/400,50	1	9,87	1 st B7c, A-D
35	193/400	193,20/400,42	1	9,86	1 st B7c, A-D 1 st B9, A-D
36	193/400	193,10/400,42	1	9,86	1 st B7a, A-D 1 st B9, A-D
37	193/400	193,06/400,34	1	9,87	1 st B7b, A-D
38	193/400	193,08/400,10	1	9,86	1 st B9, A-D
39	193/400	193,14/400,26	1	9,86	1 st B7b, A-D 1 st B7c, A-D
40	193/400	193,40/400,14	1	9,87	1 st B7c, A-D
41	193/400	193,46/400,06	1	9,86	1 st B7b, A-D
42	utgår				
43	193/399	193,62/399,86	1	9,85	1 st B7c, A-D
44	193/399	193,50/399,84	1	9,85	1 st B9, A-D
45	193/399	193,42/399,92	1	9,86	1 st A5, A-D
46	193/399	193,36/399,97	1	9,86	1 st B7a, A-D 1 st B7c, A-D
47	193/399	193,28/399,96	1	9,85	1 st B7b, A-D
48	193/399	193,16/399,98	1	9,85	2 st B7c, A-D
49	193/399	193,11/399,75	1	9,84	1 st B7a, A-D 1 st B7c, A-D

Fynd nr	Meter-ruta	Koor-dinat	Rn	Höjd (m)	Fynd
50	193/399	193,20/399,54	1	9,81	1 st A5, A-D
51	193/399	193,34/399,64	1	9,82	1 st B9, A-D
52	193/400	193,11/400,08	1	9,85	1 st A5, A-D
53	190/400	190,87/400,80	1	9,81	1 st B9, A-D
54	194/400	194,34/400,14	1	9,77	1 st A5, A-D
55	193/399	193,32/399,63	1	9,80	1 st B6b, A-D
Sällfynd	193/399				3 st B7a, A-D 8 st B7b, A-D 8 st B7c, A-D 19 st B9, A-D
Sällfynd	193/400				Brända ben, 4 g 2 st rundkärnor <5 cm, A-D 10 st A5, A-D 5 st B7a, A-D 18 st B7b, A-D 9 st B7c, A-D 54 st B9, A-D
Sällfynd	193/401				1 st A5, A-D 1 st B7a, A-D 1 st B7c, A-D

Summa avslag och kärnor: 214.

Summa brända benfragm.: 4 g.

Förklaring till kategorier i tabell

Material

A-D Kvarts.
G Ljus kvartsit.

Kärnor

A4 Restprodukt med avslagsbula, under 5 cm längd.
A5 Restprodukt utan avslagsbula, under 5 cm längd.

Avslag

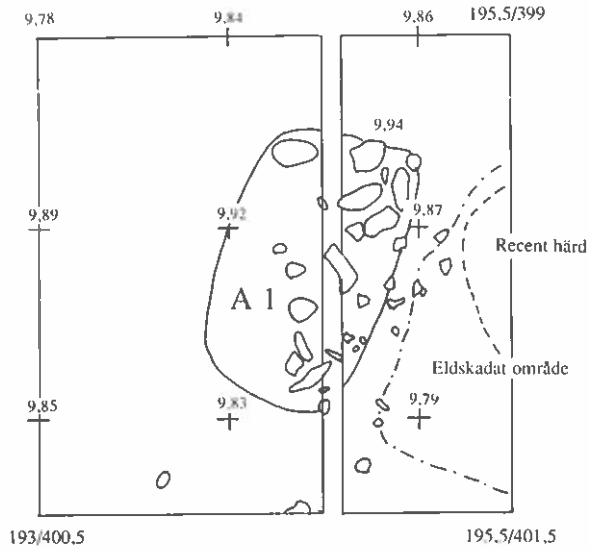
B6b Skivformigt avslag längre än 5 cm, tjocklek 25-50% av bredd.
B7a Skivformigt avslag mindre eller lika med 5 cm längd, tjocklek mer än 50% av bredd.
B7b Dito, tjocklek 25-50% av bredd.
B7c Dito, tjocklek mindre än 25% av bredd.
B9 Splitter, hela eller delar av avslag mindre än 1 cm långa.

3.8.4. Teckenförklaringar

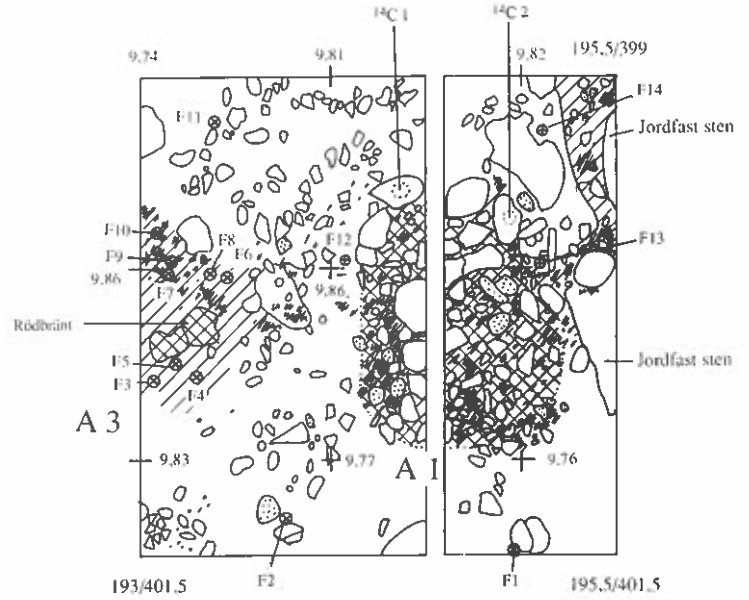
	Schaktgräns		Skörbränd sten
	Torvyta		Skenhällbildning
	Transkriberad torvyta eller osäker torvyta		Fördjupning
	Torv		Förhöjning
	Rot eller stubbe		Sand
	Kraftigt färgad jord		Sand och grus
	Svagt färgad jord		Vattensjukt område
	Kraftig kol och sotfärgning		Näver
	Kol och sot		Provpunkt
	Trä med fiberriktning		A-horisont (förmå och blekjord)
	Begränsning för blockrik terräng		Urlakningsskikt (blekjord)
	Fyndplats		B-horisont (anrikningsskikt)
	Osäker/diffus begränsning		C-horisont (opåverkade jordlager)
	Gräns för utgrävning/ osäker gräns		

3.8.5. Figurer

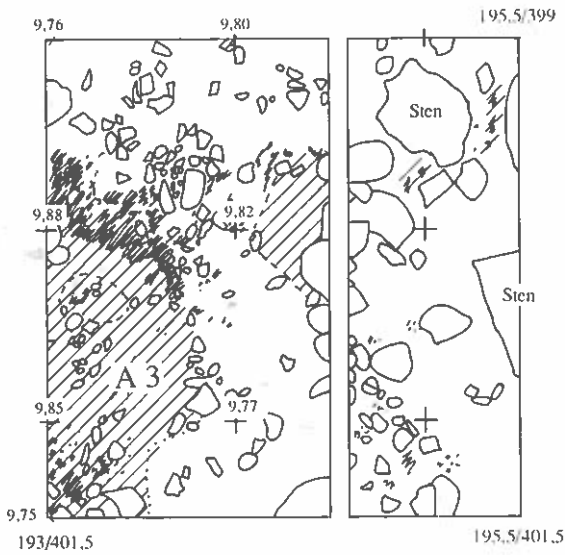
A1, före avtorvning

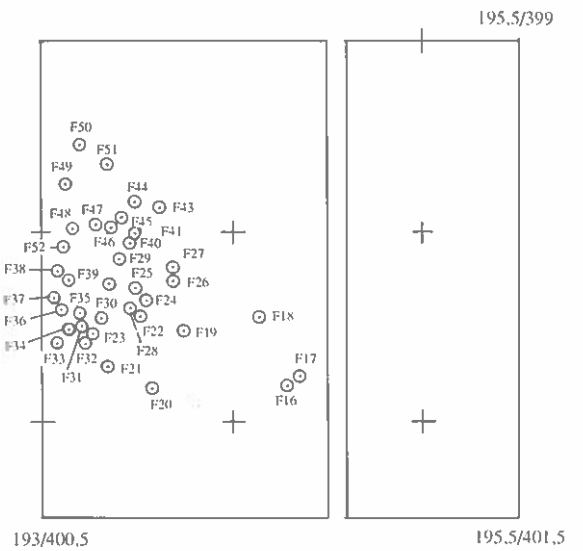
A 1, Rn 1

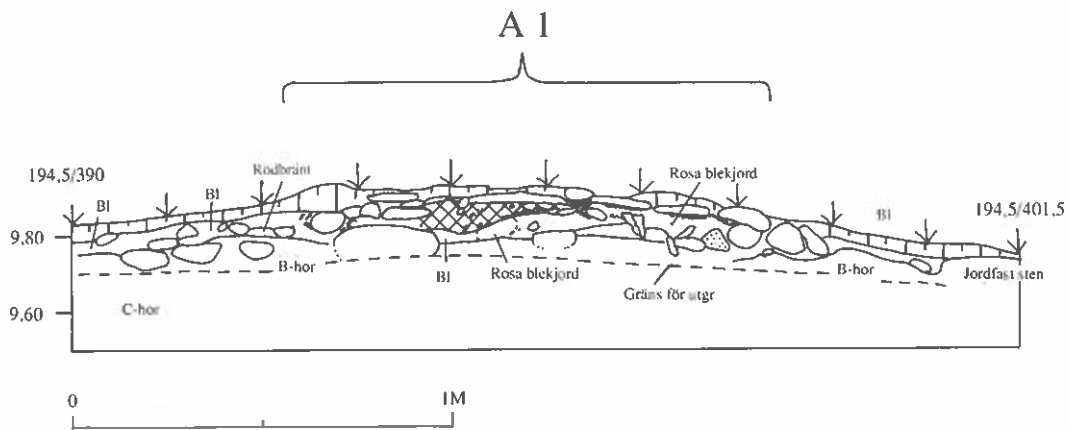
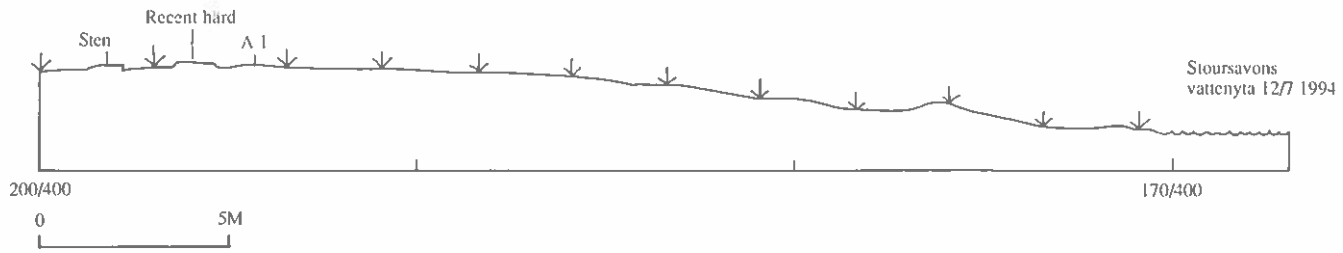

A 3, Rn 2

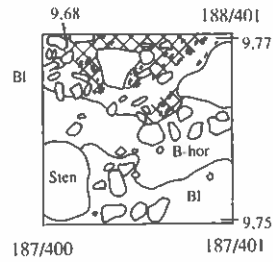
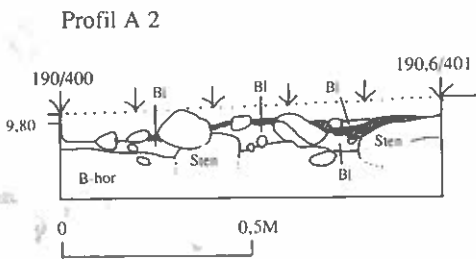

Fynd Rn 1b

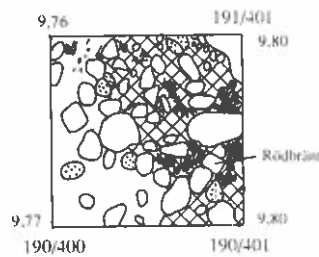
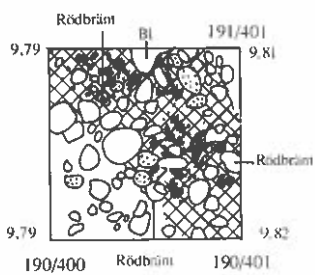

Meterruta 187/400, Rn1b

A 2, meterruta 190/400, Rn 1a

A 2, meterruta 190/400, Rn 1b

3.8.6. Bilder

Bild 1 Vy över undersökningsområdet vid Stuorsavon. Bakom den recenta härden i förgrunden syns delar av stenpackningen till en äldre härd (A 1). Foto fr NÖ av Lars Liedgren, Silvermuseet.

Bild 2 Vy över de avtorvade undersökningsytorna vid Stuorsavon. Foto fr Ö av Lars Liedgren, Silvermuseet.

Bild 3 Anläggning nr 1 (A 1) efter avtorvning. Längst ned t.h. i bild syns den recenta eldstaden. Foto fr Ö av Lars Liedgren, Silvermuseet

Bild 4 Anläggning nr 1 (A 1) efter avtorvning. I bakgrunden syns den recenta eldstaden. Foto fr SV av Lars Liedgren, Silvermuseet.

Bild 5 Ytan i anslutning till A 1 efter nedgrävning t. o. m. Rn1. Stenpackning till härden är avlägsnad. Foto fr NÖ av Lars Liedgren, Silvermuseet.

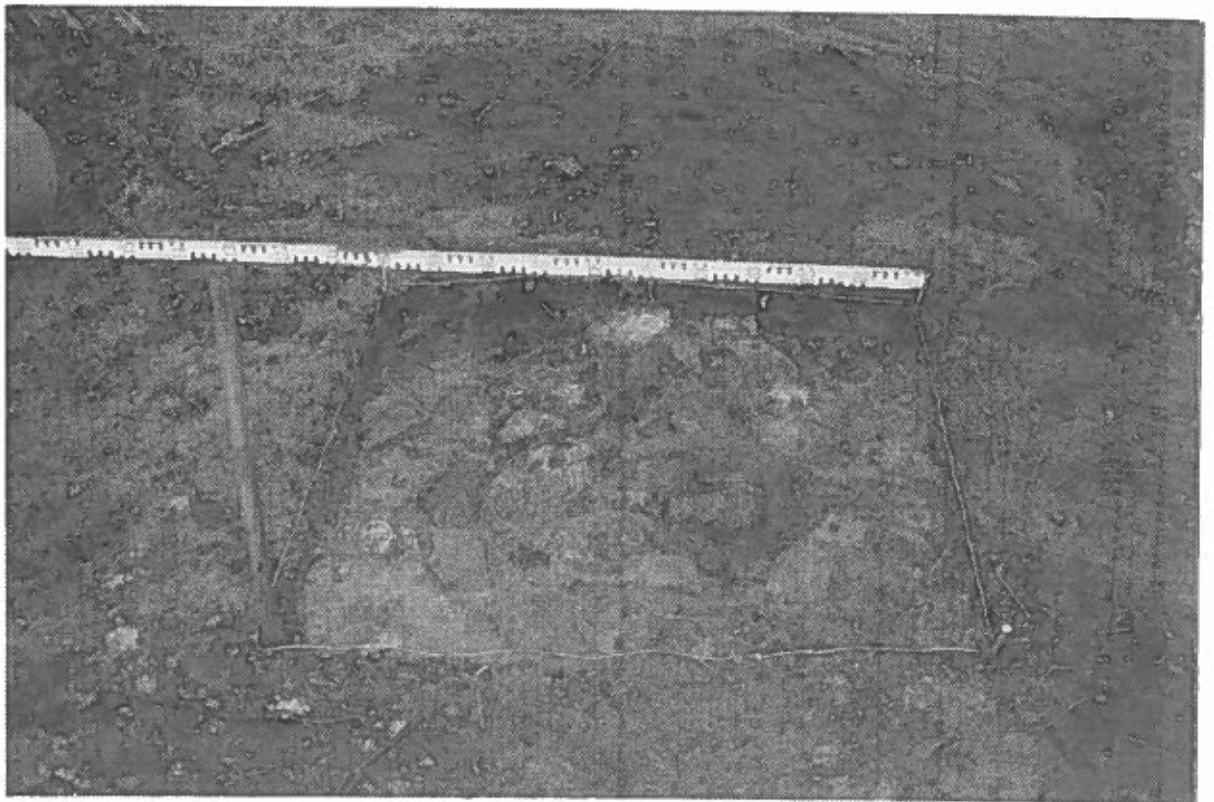

Bild 6 Meterruta 190/400 med anläggning A 2 efter avtorvning. Foto fr SV av Lars Liedgren, Silvermuseet.

Foto nr 7
I förgrunden
syns A 2 efter
nedgrävning
av Rn1. I bak-
grunden syns
Ingela Berg-
man vid A 1.
Foto fr SV av
Lars Liedgren,
Silvermuseet.

Foto nr 8 Meterruta 187/400 efter nedgrävning i Rn1. Foto fr Sv av Lars Liedgren,
Silvermuseet.

Silverbuseet

Rapporter över kulturhistoriska undersökningar

Distribution: Silverbuseet, Torget, S-930 90 Arjeplog, tel.
0961-61290.

1. Rapporter över kulturhistoriska undersökningar inom Arjeplog socken, 1988.
2. Rapporter över kulturhistoriska undersökningar inom Arjeplog socken, Lappland, 1989-1991.
3. Arkeologiska inventeringar och undersökningar av förhistoriska fyndlokaler och boplatser vid Hornavan och Kakel, Arjeplog socken, Lappland, 1983.
4. Rapport över arkeologisk förundersökning av gamla kyrk- och marknadsplatsen, Raä 471, Arvidsjaur socken, Lappland, 1992.
5. Rapporter över kulturhistoriska undersökningar vid Gubblijaure, Stora Mattaure samt Padjje-Måskejaure, Arjeplog socken, Lappland.
6. Arkeologisk undersökning av två härdar vid Margatjärnen, Arvidsjaur Socken, Lappland, 1992.
7. Rapport över slutundersökning inom gamla kyrk- och marknadsplatsen, Raä nr 471, Arvidsjaur socken, Norrbottens län, Lappland 1993.

ISSN 1101-2900